



OBCHODOVÁNÍ S LIDMI – NĚKTERÉ PROBLEMATICKÉ MOMENTY PLATNÉ LEGISLATIVY



„Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky“

OBCHODOVÁNÍ S LIDMI – NĚKTERÉ PROBLEMATICKÉ MOMENTY PLATNÉ LEGISLATIVY



„Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky“

La Strada Česká republika, o.p.s., 2008

Autorka: Klára Kalibová

Grafická úprava: Roman Krejčí

Poděkování

Autorka by ráda poděkovala za podnětné rady
a připomínky k textu advokátu Pavlu Uhlovi
a Petře Burčíkové, ředitelce La Strady ČR.



OBSAH

I. OBCHOD S LIDMI – LEGISLATIVNÍ VÝCHODISKA.....	5
Protokol v čl. 3 definuje obchodování s lidmi jako	5
II. VÝCHODISKA STUDIE.....	6
III. OBCHODOVÁNÍ S LIDMI A NUCENÁ PRÁCE V KONTEXTU CIZINECKÉHO PRÁVA.....	7
III.1. Dlouhodobý pobyt za účelem ochrany na území.....	8
III.1.1. Lhůta na rozmyšlenou	9
III.1.2. Období od podání žádosti do rozhodnutí o žádosti o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území	14
III.1.3. Období po udělení	15
IV. TRESTNÍ PRÁVO A OBCHOD S LIDMI	15
IV.1. Trestný čin obchodování s lidmi	16
IV.1.1. Objekt	16
IV.1.2. Objektivní stránka.....	16
IV.1.3. Subjektivní stránka	18
IV.1.4. Subjekt.....	19
IV.1.5. Společenská nebezpečnost.....	19
IV.2. Související trestné činy.....	20
IV.3. Trestněprávní odpovědnost právnických osob	20
IV.4. Kvazi trestná činnost obchodovaných osob	21
IV.4.1. Padělání a pozměňování veřejné listiny (§ 176 TZ)	22
IV.4.2. Maření výkonu úředního rozhodnutí (§171TZ)	23
IV.4.3. Úvěrové podvody.....	23
IV.5. Obchodování s lidmi – procesní aspekty	24
IV.5.1. Svědek.....	24
IV.6. Poškozený	26

V. OBCHODOVÁNÍ S LIDMI V KONTEXTU PRACOVNĚPRÁVNÍ LEGISLATIVY A LEGISLATIVY UPRAVUJÍCÍ ZAMĚŠTNANOST 28

V.1. Nucená práce a pracovní migrace 28

V.2. Nový zákoník práce a jeho vliv na obchodování s lidmi 29

V.2.1. Smluvní volnost 29

V.2.2. Zavedení konta pracovní doby (§ 86,87 ZP) 29

V.2.3. Změna výpovědních důvodů (§53, 55 ZP) 30

V.2.4. Definování závislé činnosti (§2 ZP) 30

V.2.5. Základní zásady, obecné povinnosti zaměstnavatele (§13, 14 ZP) 31

V.2.6. Písemná forma pro pracovní smlouvy a smlouvy upravující dohody konané mimo pracovní poměr 31

V.2.7. Pracovní poměr na dobu neurčitou vs. povolení k zaměstnání na maximální dobu jednoho roku 32

V.3. Zaměstnávání cizinek a cizinců 33

V.3.1. Režimy zaměstnávání osob ze třetích zemí a jejich hlavní úskalí z hlediska obchodování s lidmi a nucené práce 34

V.3.1.1. Cizinec vykonávající práci na základě povolení k zaměstnání 35

V.3.1.2. Cizinec vykonávající výdělečnou činnost na základě živnostenského oprávnění 37

V.3.2. Klientický systém a agenturní zaměstnávání 38

V.4. Kontrola pracovních podmínek a inspekce práce 40

VI. OBCHOD S LIDMI PERSPEKTIVOU PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ 42

VI.1. Právo na sociální zabezpečení a prameny práva na sociální zabezpečení 42

VI.2. Specifika cílové skupiny v této části analýzy 43

VI.3. Sociální pojištění a státní sociální podpora 44

VI.3.1. Příspěvek na bydlení 45

VI.4. Pomoc v hmotné nouzi 45

VI.4.1. Příspěvek na živobytí 46

VI.4.2. Dopltek na bydlení 46

VI.4.3. Mimořádná okamžitá pomoc 47

VI.5. Sociální služby	47
VI.5.1. Dopady přijetí zákona o sociálních službách do sféry recipientů služeb	47
VI.5.2. Dopady zákona o sociálních službách do sféry poskytovatelů služeb.....	48
VII. LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE POHLEDEM OSL	50
VII.1. Přístup k lékařské péči	50
VII.2. Zdravotní pojištění.....	51
VII.2.1. Dopady zdravotního pojištění do oblasti pracovní migrace	51
VII.2.2. Dopady zdravotního pojištění do sféry obchodovaných osob.....	52
VII.3. Přístup k lékařské péči – Dlouhodobý pobyt za účelem ochrany	54
VIII. ZÁVĚR.....	54
IX. PRAMENY PRÁVA.....	55
X. LITERATURA.....	57

I. OBCHOD S LIDMI – LEGISLATIVNÍ VÝCHODISKA

Každoročně je ve světě obchodováno, tedy transportováno za účelem vykořisťování pomocí donucení více než 2,4 miliónu lidí. Více než 12,3 milionu osob je podrobenu nucené práci.¹ Obchod s lidmi (OSL) se týká dětí, žen a mužů a úzce souvisí s dobrovolnou či nedobrovolnou migrací.

Zdroji obchodu s lidmi jsou mimo jiné politická a ekonomická nestabilita, ozbrojené konflikty a chudoba v zemích původu obchodovaných osob, tolerance, resp. lhostejnost vůči životním a pracovním podmínkám v tranzitních či cílových zemích a nízká vykonatelnost práva.

Z hlediska obchodu s lidmi je Česká republika (ČR) zdrojovou, tranzitní i cílovou zemí. Obchod s lidmi je v nejširší podobě definován na mezinárodní úrovni v Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi (dále Palermský protokol)², který doplňuje Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu.³

Protokol v čl. 3 definuje obchodování s lidmi jako

*najímání, přepravu, převoz, přechovávání nebo přijetí osob za účelem vykořisťování za pomoci hrozby, použití síly nebo jiných forem donucení, za pomoci únosu, podvodu, uvedení v omyl nebo zneužití moci či stavu bezbrannosti nebo pomocí předání nebo přijetí plateb či výhod, a to za účelem získání souhlasu osoby mající kontrolu nad jinou osobou. **Vykořisťování** zahrnuje přinejmenším zneužívání prostituce jiných, jiné formy sexuálního zneužívání, nucenou práci nebo poskytování služeb, otroctví nebo podobné praktiky jako otroctví, nevolnictví nebo odnětí orgánů. Souhlas oběti obchodování s lidmi se zamýšleným zneužíváním nebude brán v úvahu, jestliže byl použit jakýkoliv z výše uvedených způsobů donucení. Najímání, přeprava, převoz, přechovávání nebo přijetí dítěte pro účely zneužívání bude považováno za „obchodování s lidmi“, i když nezahrnuje některý z výše uvedených způsobů, dítě znamená jakoukoliv osobu mladší osmnácti let.*

Uvedená definice tedy zahrnuje charakteristické prvky důležité pro učinění závěru, zda se jedná o obchodování s lidmi. Jsou to (v různých formách):

- ☉ transport
- ☉ donucení
- ☉ vykořisťování

Transportem rozumíme přemísťování osob z místa na místo, a to přes hranice, ale také vnitrostátně. Formy donucení mohou zahrnovat fyzické či psychické násilí, pohrůžku

1 *A global alliance against forced labour. Report of the Director General.* 1.ed. Geneva : 2005. 87s.

2 Úř. věst. C 303E , 13.12.2006, s. 64—65, přijatý v roce 2000 v Palermu

3 Úmluva byla přijata dne 13. prosince 2000 v Palermu. ČR podepsala protokol dne 10. prosince 2002.

násilí, zneužití něčí tísně, omylu či závislosti. Vykořisťování může nabývat podob otroctví, nucené práce, sexuálního zneužívání, odnímání orgánů či nuceného sňatku.

Definování pojmu obchodování s lidmi na mezinárodní úrovni umožňuje jednat účinnější postihování trestné činnosti, kterou představuje obchodování s lidmi, dále rámcově zakotvuje postavení obchodovaných osob a zakládá závazky smluvních států.

Na úrovni vnitrostátní legislativy je obchodování s lidmi zakotveno předně jako trestný čin, dále postavení obchodovaných osob reflektuje zákon o pobytu cizinců na území České republiky a v návaznosti na něm i normy upravující zaměstnanost a zdravotní péči. I nadále absentuje v platné legislativě provedení několika mezinárodních norem zakotvujících především nucenou práci, která je jedním z účelů, za nímž jsou lidé obchodováni.

Na úrovni politiky je koordinovanost postupu státních orgánů v boji proti organizovanému zločinu a obchodování s lidmi koncepčně zajištěna pravidelně aktualizovanou *Národní strategií boje proti obchodování s lidmi (strategie)*,⁴ která popisuje situaci v oblasti obchodování s lidmi, a dále se věnuje represivním a preventivním opatřením v dané oblasti.

V rámci strategie vznikl v gesci Ministerstva vnitra Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi (program), jehož cílem je poskytnout obětem podporu a zabezpečit ochranu jejich lidských práv a důstojnosti a motivovat je ke svědecké výpovědi.⁵

II. VÝCHODISKA STUDIE

Obchod s lidmi je významným porušením lidských práv. Analýza proto zkoumá platnou legislativu především z hlediska obchodovaných osob, osob vykořisťovaných, nuceně pracujících osob či osob ohrožených obchodem s lidmi či vykořisťováním.

Studie byla zpracována na základě poznatků z praxe organizace La Strada ČR, nevládní neziskové organizace, která se zaměřuje na prevenci obchodování s lidmi a vykořisťování a poskytuje pomoc obchodovaným a vykořisťovaným osobám. Reflektuje tak především praktické potřeby těchto osob nebo osob ohrožených obchodem s lidmi.

Vzhledem k cílům studie, kterými je popsat platnou legislativu z hlediska dopadu na cílovou skupinu a upozornit na nejpálčivější problémy, se kterými se obchodované osoby setkávají, bylo nutné přistoupit k cílenému výběru oblastí, které nejvíce ovlivňují její postavení.

Studie je členěna věcně. Předně se věnuje oblasti trestního práva jako té části platného práva, ve které je zachycena kriminální podstata a společenská nebezpečnost

4 Strategie byla naposledy aktualizována usnesením Vlády České republiky č. 957 ze dne 20. července 2005. Ministerstvo vnitra Odbor bezpečnostní politiky. *Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období 2005-2007)*. Praha, 2005. 43 s. Dostupný z WWW: <<http://www.mv.cz/dokument/2005/strategie.pdf>>.

5 Ministerstvo vnitra. Odbor bezpečnostní politiky. *Obchod s lidmi : Pomoc obětem* [online]. c2005 [cit. 2007-04-01]. Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=9464>.

obchodování s lidmi (OSL) a podmínky, za kterých je realizována ochrana osob poškozených OSL. Dále se studie věnuje komplexu norem upravujících pobyt osob s cizím státním občanstvím na území ČR, a to především vzhledem k tomu, že OSL má nadnárodní charakter, a dále s ohledem na to, že cizinky a cizinci patří z hlediska OSL mezi významně ohrožené a zranitelné osoby. Zkoumán je také přístup cizinek a cizinců k jednotlivým právům a oprávněným zájmům. Studie se ve značné míře zabývá postavením regulérních a neregulérních migrantek a migrantů na území ČR. Jsou to právě tyto osoby, které především vzhledem k neznalosti jazyka, české legislativy, státního systému a dále kulturních a jiných specifik jsou ohroženy OSL, resp. nucenou a vykořisťující prací.

Významnou součástí studie představuje část, která se věnuje pracovnímu právu. Upozorňuje na absenci definice nucené práce a na nedostatečné zakotvení jejího zákazu. Dále jsou kriticky zkoumány podmínky přístupu na trh práce jako jeden z faktorů ovlivňujících výskyt OSL, studie tu nachází široké prevenční možnosti. V neposlední řadě se v oblasti pracovního práva analýza zabývá kontrolou pracovních podmínek a kontrolou zaměstnanosti migrantek a migrantů.

Vzhledem k tomu, že studie vznikala na základě praktických zkušeností organizace La Strada ČR, která mimo jiné poskytuje obchodovaným a vykořisťovaným osobám nebo osobám ohroženým těmito jevy sociální služby, resp. pomáhá těmto osobám se orientovat v sociálním systému (rozuměj v systému sociálních dávek a služeb), byl v rámci analýzy zkoumán i systém sociálních práv z hlediska využitelnosti cílovou skupinou. V neposlední řadě byl zkoumán i přístup cílové skupiny ke zdravotní péči.

Problematické momenty platné legislativy jsou ve studii do určité míry spíše naznačeny. Studii je proto třeba považovat především za exkurz do platné legislativy. Jednotlivé zkoumané právní oblasti by totiž odpovědně vyžadovaly daleko detailnější a hlubší rozbor.

Zpracována byla k legislativnímu stavu v roce 2007. Při zpracování studie bylo třeba se vyrovnat se dvěma zásadními legislativními změnami, s přijetím nového zákona o sociálních službách⁶ a zákoníku práce.⁷ Během zpracovávání studie došlo k několika dalším dílčím legislativním změnám, především v oblasti cizineckého práva.

III. OBCHODOVÁNÍ S LIDMI A NUCENÁ PRÁCE V KONTEXTU CIZINECKÉHO PRÁVA

Obchodování s lidmi úzce souvisí s problematikou migrace. OSL mohou být postiženy jak osoby cizí státní příslušnosti, které na území ČR pobývají v souladu s platnou legislativou, tak osoby, které zde pobývají v rozporu s cizineckými předpisy. Neregulérní migrantky a migranti jsou obzvláště zranitelnou skupinou osob pobývajících na území ČR. Díky svému pobytovému statusu se stávají snadno vydíratelnými ze strany zaměstnavatelů a dalších osob, které vědí, že pobývají na území ČR v rozporu se záko-

6 zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

7 zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

nem o pobytu cizinců a že jim hrozí postih. Mezi neregulérním pracujícím migrantem a zprostředkovatelem práce se vytváří nerovný vztah závislosti.

Pro účely studie jsou za nedokumentované či neregulérní⁸ migrantky a migranty považovány osoby, které buď nelegálním způsobem překročily státní hranici, nebo porušily zákonný pobytový režim. Počet neregulérních migrantek a migrantů se během devadesátých let zvyšoval až do roku 1998, od kdy se postupně snižuje (v roce 1998 bylo CP zjištěno 42 957 případů, v roce 2005 14 545 případů osob nelegálně překročivších státní hranici).⁹ Přitom osoby, které nelegálním způsobem překročily hranici, tvoří zhruba třetinu (4 745) celkového počtu nelegálně migrujících cizinek a cizinců (14 545). Dvě třetiny migrujících osob tedy přicestují do České republiky legálně na některé z dostupných víz (zpravidla turistické vízum) a během jejich pobytu na území se z nich stanou neregulérní migranti.

Příčiny tohoto vstupu/skluzu do ilegality mohou být různé, nalézáme tři nejzákladnější důvody:

- ⊗ Osoby přicestovaly na turistické vízum v domnění, že je možné na území ČR žádat o dlouhodobé pracovní vízum. Poté, co jim turistické vízum vyprší a oni zároveň zjistí, že o dlouhodobé vízum za účelem zaměstnání lze žádat pouze mimo území ČR, z různých důvodů nemohou vycestovat z ČR a zůstávají na území nelegálně.
- ⊗ Osoby přicestovaly na pracovní vízum, posléze ztratily zaměstnavatele, včas (tedy neprodleně) si nezajistily nového zaměstnavatele, jejich pobyt již neodpovídá původnímu účelu (tedy práci). Na území ČR pobývají v rozporu s platnou legislativou.
- ⊗ Osoby přicestovaly na turistické/pracovní vízum. Posléze jim zprostředkovateli práce byly zadrženy doklady nebo vylákány pod záminkou pro jejich prodloužení. Fakticky k prodloužení nedošlo, vypršela lhůta k prodloužení víza. Tyto osoby pobývají na území ČR nelegálně.

III.1. DLOUHODOBÝ POBYT ZA ÚČELEM OCHRANY NA ÚZEMÍ

Novelou¹⁰ zákona o pobytu cizinců byla k 27. červnu 2006 do českého cizineckého práva implementována Směrnice Rady č. 2004/81/ES o povolení k pobytu vydávaném státním příslušníkům třetích zemí, kteří jsou obětmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovalectví a spolupracují s příslušnými orgány.¹¹

8 V českém prostoru se obvykle pro osoby, které pobývají na území státu bez oprávnění, užívá termín nelegální migranti. Mnohem korektnější je však pro osoby, pobývající zde bez dokladů či oprávnění, užívat termín „undocumented“ či „irregular migrants“.

9 Český statistický úřad. *Cizinci v České republice: Speciální stránka ČSÚ, věnovaná informacím o životě cizinců v České republice* [online]. c2006 , 7.6.2006 [cit. 2007-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/popis_aktualniho_vyvoje_nelegalni_migrace>.

10 zákon č. 161/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů

11 Směrnice Rady 2004/81/ES ze dne 29. dubna 2004 o povolení k pobytu vydávaném státním příslušníkům třetích zemí, kteří jsou obětmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovalectví a kteří spolupracují s příslušnými orgány. CELEX:32004L0081

Konkrétním ustanovením zákona o pobytu cizinců¹² (CZ), které směrnici provádí, je ustanovení § 42e, které zakotvuje *povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany* pro toho cizince, který je

1. *pravděpodobnou obětí obchodování s lidmi, nebo*
2. *osobou, pro kterou bylo organizováno nebo umožněno nedovolené překročení státní hranice, jejíž svědectví je významné pro odhalení pachatele nebo organizované skupiny zabývající se organizováním nebo umožněním nedovoleného překročení státní hranice*

za podmínky, že spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení na trestním stíhání pachatele podezřelého ze spáchání tohoto trestného činu a nespolupracuje s podezřelým ze spáchání tohoto trestného činu.

Provedení směrnice v platné legislativě je zužující, směrnice nebyla kvalitně přeložena a provedena.

Ustanovení § 42e odst. 1 a) CZ zužuje okruh oprávněných osob pouze na osoby, které jsou *pravděpodobnými oběťmi trestného činu obchodování s lidmi* (§ 232a TZ), tedy jednoho konkrétního trestného činu, a nikoli (jak předpokládá směrnice) trestných činů *souvisejících* s obchodováním s lidmi.¹³ Zákonodárce využil možnosti zakotvené v čl. 3 odst. 1 směrnice uplatnit její znění i na okruh osob, které se staly objektem aktivity usnadňující nelegální migraci (*subject to an action to facilitate illegal immigration*).

Praktické uvedení v život ustanovení podle § 42e CZ naráží na několik překážek, které souvisejí jednak s legislativním charakterem všech směrnic¹⁴, za druhé pak s nedostačným provedením směrnice v národním právu.¹⁵

Vzhledem k tomu, že nebyla směrnice dostatečným způsobem provedena národní legislativou, je možné se dovolávat vertikálního účinku směrnice (vůči státu).

III.1.1. Lhůta na rozmyšlenou

Ve smyslu směrnice má být oprávněné osobě poskytnuta lhůta na rozmyšlenou (*reflection period*), v rámci které se má zotavit a dostat z dosahu pachatelů trestné činnosti tak, aby mohla učinit informované rozhodnutí (*an informed decision*) o tom, zda bude spolupracovat s odpovědnými orgány (*competent authorities*). Zákon o pobytu cizinců stanoví cizinkám a cizincům ve smyslu § 42e odst. 1 30denní lhůtu na rozmyšlenou, která počíná běžet okamžikem, kdy orgány činné v trestním řízení v jazyce, ve kterém je cizinec schopen se dorozumět, jej poučily o možnosti požádat o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území a o podmínkách tohoto pobytu.

¹² zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů

¹³ Těmito souvisejícími trestnými činy mohou být například trestné činy vydráždění (§ 235 TZ), útisku (§ 237 TZ), kuplířství (§ 204 TZ) apod.

¹⁴ Tedy charakterem právních aktů, které jsou závazné co do sledovaného účelu, nikoliv do nástrojů, které k jeho splnění členské státy zvolí.

¹⁵ Více viz Burčíková, P. *Jak dál? – Doporučení pro předcházení obchodování s lidmi a vykořisťování a pro ochranu a zlepšení postavení obchodovaných, vykořisťovaných a obchodováním a vykořisťováním ohrožených osob*. Pracovní verze. listopad 2007.

Směrnice konkrétně nestanoví orgán, který má posoudit, zda cizinec je oprávněnou osobou podle směrnice. Zákon o pobytu cizinců za takový orgán stanoví orgány činné v trestním řízení (OČTŘ).¹⁶ Platné legislativní řešení vychází pravděpodobně z úvahy, že jsou to právě OČTŘ, které mohou nejlépe posoudit skutečnost, zda cizinec disponuje takovými informacemi, které mohou přispět k odhalení pachatelů trestné činnosti, na jejíž potírání se směrnice zaměřuje. Směrnice počítá s tím, že nějaký odpovědný orgán členského státu předběžně posoudí pozici cizince a v případě, že dospěje k závěru (*take the view*), že se na cizince směrnice vztahuje, tak jej o této skutečnosti informuje. Samotné informování oprávněné osoby pak může podle směrnice proběhnout buď pověřeným orgánem (v kontextu zákona o pobytu cizinců tedy orgány činnými v trestním řízení) nebo nevládní organizací nebo jinou za tímto účelem pověřenou organizací (*information may also be provided by a non-governmental organisation or an association specifically appointed*). Platná vnitrostátní úprava počítá s tím, že orgánem poskytujícím informace bude orgán činný v trestním řízení.

Rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení informovat cizince o tom, že je oprávněn ve lhůtě 30 dní požádat o dlouhodobý pobyt za účelem ochrany, je rozhodnutím *deklaratorním*. Pokud tedy OČTŘ objektivně zjistí, že jedná s oprávněnou osobou,¹⁷ má *povinnost* tuto osobu poučit ve smyslu § 42e CZ.

Směrnice, a tedy ani vnitrostátní legislativa z procesního hlediska neřeší situaci, kdy se osoba domnívá, že disponuje takovými informacemi významnými pro trestní řízení, pro které by jí náleželo postavení oprávněné osoby ve smyslu § 42e CZ, a OČTŘ ji odmítají poučit ve smyslu § 42e CZ, popř. odmítají vystavit potvrzení o tom, že osoba spolupracuje s OČTŘ a nespolečuje s pachatelem trestné činnosti (§ 42e odst. 4 CZ). Ve vztahu k § 42e CZ není explicitně stanovena vzájemná kompetence jednotlivých OČTŘ.

Poučení ve smyslu § 42e CZ nezakládá nárok oprávněné osoby na následné udělení povolení k dlouhodobému pobytu (*shall not create any entitlement to residence*).

Ve lhůtě na rozmyšlenou není možné vykonat rozhodnutí o správním vyhoštění (*shall not be possible to enforce any expulsion order*). Běh lhůty však nemá vliv na řízení o správním vyhoštění. Vykonatelnost správního rozhodnutí o vyhoštění je odložena do doby, kdy osoba nepoživá ochrany poučené osoby, žadatele nebo držitele povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany.

Během lhůty na rozmyšlenou je oprávněné osobě zajištěna zdravotní péče. Pokud nelze úhradu zdravotní péče zajistit jiným způsobem, hradí ji stát z veřejného zdravotního pojištění (§2 a § 7 odst. 1 písm. o) zákona o veřejném zdravotním pojištění¹⁸, § 48 písm. b) CZ). V praxi poskytování zdravotní péče praktickými lékaři nečiní větší obtíže. Všeobecná zdravotní pojišťovna, oprávněná k vydávání průkazu pojištěnce, kterým se osoby pobývající v ČR ve lhůtě na rozmyšlenou nebo v době od požádání

16 Ve smyslu ustanovení § 12 odst. 1,2 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, jsou orgány činnými v trestním řízení útvary policie, státní zástupce a soud.

17 Tedy osobou, která je buď pravděpodobnou obětí trestného činu obchodování s lidmi nebo je osobou, pro kterou bylo organizováno nebo umožněno nedovolené překročení státní hranice a jejíž svědectví je významné pro odhalení pachatele nebo organizované skupiny zabývající se organizováním nebo umožněním nedovoleného překročení státní hranice.

18 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

do udělení dlouhodobého pobytu za účelem ochrany prokazují, vyškolila několik zaměstnanců/kyň zabývajících se agendou osob spadajících pod § 42e CZ.

Pokud cizinec pobývajícím na území České republiky ve lhůtě na rozmyšlenou nemá dostatek finančních prostředků k živobytí, poskytne se mu příspěvek až do výše životního minima. Tento příspěvek se neposkytuje v případě, že osoba pobývá v zařízení pro zajištění cizinců. Příspěvek poskytuje Ministerstvo vnitra.

Praktické problémy přináší administrativně-technické provedení ustanovení § 42e odst. 1,2 CZ, kterým OČTŘ cizince či cizinci sděluje, že je oprávněn/a požádat o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území. Sdělením je oprávněné osobě deklarováno právo na zdravotní péči hrazenou z veřejného zdravotního pojištění, právo na pobyt na území bez možnosti ukončit její pobyt vykonáním rozhodnutí o správním vyhoštění a právo na finanční příspěvek až do výše životního minima (§48a CZ). Tato oprávnění jsou oprávněnou osobou realizována vůči třetím osobám (lékař, zdravotní pojišťovna, cizinecká policie, Ministerstvo vnitra). Oprávněná osoba tedy vstupuje do vztahů s dalšími subjekty práva, vůči kterým je třeba jasným způsobem deklarovat její postavení. Cizinecký zákon nenaznačuje způsob, kterým by třetím osobám mělo být sdělováno, že oprávněná osoba se nachází ve lhůtě na rozmyšlenou, a je tedy oprávněna požívat práva vyplývajícího jí z tohoto statusu. Řešením by mohlo být vyznačení skutečnosti, že byl cizinec ve smyslu § 42e CZ poučen o možnosti požádat o povolení k dlouhodobému pobytu do pasu nebo vydáním zvláštního průkazu.

Poměrně nejasná stanoviska panují ohledně otázky, zda cizinec ve smyslu ustanovení § 42e CZ a ve lhůtě tam uvedené, který pobývá na území státu bez cestovního dokladu anebo bez víza, pobývá v ČR nelegálně, resp. neoprávněně. Ustanovení § 103 písm. n) uvádí, že cizinec může *pobývat na území pouze s platným cestovním dokladem a vízem*, pokud zákon o pobytu cizinců nestanoví jinak. Za jakých podmínek může cizinec pobývat na území bez víza, dále stanoví ustanovení § 17 a § 18 CZ. Kromě jiného uvádí, že cizinec může pobývat na území přechodně bez víza v případě, že je umístěn v zařízení pro zajištění cizinců. Naproti tomu ustanovení § 42e odst. 2 CZ stanoví, že cizince během 30denní lhůty na rozmyšlenou nelze vyhostit, a dále § 42e odst. 4 CZ stanoví, že k žádosti o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území je cizinec povinen předložit cestovní doklad, *je-li jeho držitelem*.

Z praxe organizace La Strada ČR vyplývá, že obchodované osoby pobývají v mnoha případech na území ČR bez dokumentů či povolení k pobytu,¹⁹ zároveň je po těchto osobách mnohými státními orgány požadováno prokázat oprávněnost svého pobytu. Oprávnění k pobytu vyplývající přímo ze zákona (tedy z oné objektivně nastalé skutečnosti, že osoba byla obchodována a poučena o možnosti požádat o dlouhodobý pobyt, resp. je žadatelem o dlouhodobý pobyt) podle názoru státních orgánů neopravňuje tuto osobu k regulárnímu pobytu na území ČR. I nadále je na ni pohlíženo jako na nelegálně pobývajícím cizince.

19 Doklady jsou jim buď zabaveny pachatelé trestné činnosti, jsou jim obstarány doklady falešné, v průběhu obchodování dojde k tomu, že doba, na kterou bylo vízum uděleno, vyprší, nebo odpadne důvod, pro který bylo vízum vystaveno a nelze je již prodloužit, aniž by se cizinka či cizinec vystavovali nebezpečí ukončení pobytu na území rozhodnutím ve správním vyhoštění.

Tato situace je tedy v praxi prozatím řešena dvěma zákonně konformními způsoby, z nichž ani jeden plně nevyhovuje účelu ustanovení § 42e CZ. V prvním případě žádá cizinec – oprávněná osoba o výjezdní příkaz. Oprávněná osoba přichází tedy do styku s další (již třetí) institucí, která rozhoduje o jejích právech a povinnostech a které musí sdělovat informace týkající se skutečnosti, že byla obchodována.²⁰

Účelem výjezdního příkazu je po časově omezenou dobu legalizovat pobyt cizince na území s cílem provedení neodkladných úkonů a s cílem vycestování z území (§50 CZ).²¹ Je zřejmé, že oprávněná osoba ve lhůtě podle § 42e CZ by měla být především motivována k tomu, aby spolupracovala s orgánem činným v trestním řízení. Institut výjezdního příkazu, který je tedy určen především k tomu, aby cizinec území opustil, nezdá se být proto vhodný k použití k překlenutí lhůty na rozmyšlenou.²²

Druhou variantou úpravy pobytu ve lhůtě na rozmyšlenou je udělit oprávněné osobě vízum za účelem strpění pobytu na území ve smyslu § 33 odst. 1 CZ. Toto vízum se mj. uděluje těm osobám, kterým *a) ve vycestování brání překážka na jejich vůli nezávislá nebo kteří jsou b) svědkem nebo poškozeným v trestním řízení a jeho účast na řízení je nezbytná.*²³

Osoby ve lhůtě na rozmyšlenou zpravidla ještě nejsou svědky či poškozenými v trestním řízení. Toto postavení jim trestní řád poskytuje až v okamžiku, kdy jsou identifikovány pachatelé a je vůči nim zahájeno trestní stíhání ve smyslu § 160 TZ. Ne všechny obchodované osoby jsou zároveň poškozenými, navíc o poškozeném lze hovořit až v okamžiku, kdy je trestný čin konkretizován (arg. § 43 TZ odst. 1), tedy zpravidla také až po zahájení trestního stíhání. Osoby ve lhůtě na rozmyšlenou mohou mít informace, které k trestnímu řízení mohou výrazně přispět. Vízum strpění s osobami v takovém procesním postavení nepočítá, což svědčí pro závěr, že není určeno pro osoby pobývající na území ve lhůtě na rozmyšlenou.

K řešení otázky, zda osoba ve lhůtě na rozmyšlenou, která se na území ČR pohybuje bez cestovního dokladu a platného víza, zde pobývá v rozporu s cizineckým zákonem, je nutné přistupovat především z hlediska účelu ustanovení § 42e CZ.

Účelem normy by mělo být především předcházet kriminalizaci osob, které byly poškozeny pachateli specifikovaných trestných činů, a přispět s pomocí těchto osob k odhalení pachatelů trestných činů, které souvisí s obchodováním s lidmi nebo s nelegálním překonáváním státní hranice. Zároveň má být obětmem trestné činnosti zajištěna dostatečná úroveň zdravotní péče, zajištěno jejich živobytí a zabráněno vykonání rozhodnutí o správním vyhoštění. Cíleně by se mělo předcházet sekundární viktimizaci obchodovaných osob způsobené tím, že jsou umísťovány (v případě, že nemají pas nebo vízum za účelem strpění nebo výjezdní příkaz a do doby, než jim bude

20 Cizinecká policie vydává výjezdní vízum, OČTŘ vydávají potvrzení o poučení o možnosti požádat o dlouhodobý pobyt za účelem ochrany, oprávněná osoba žádá Ministerstvo vnitra o povolení k dlouhodobému pobytu.

21 Výjezdní příkaz vydává cizinecká policie z moci úřední např. *po zrušení/uplynutí platnosti víza, po zamítnutí žádosti o zrušení platnosti povolení k dlouhodobému pobytu nebo při správním vyhoštění.*

22 Nehledě na skutečnost, že lhůta na rozmyšlenou a následující lhůta pro rozhodnutí žádosti může dosáhnout až maximální doby 90 dní, přičemž výjezdní příkaz lze vydat pouze na 60 dní (§ 50 odst. 4).

23 Také toto vízum uděluje cizinecká policie na základě žádosti a svého zvážení, zda je udělit.

Za překážku na vůli nezávislou ve smyslu zákona o pobytu cizinců na území České republiky je podle rozhodovací praxe považováno především hrozící nebezpečí v zemi původu nebo trestní stíhání vedené proti osobě, která o vízum požádá.

uděleno povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území) do zařízení pro zajištění cizinců, které je primárně určeno pro ty cizinky a cizince, kteří vědomě a úmyslně poruší zákon o pobytu cizinců.

Legalita pobytu obchodovaný osob ve lhůtě na rozmyšlenou nepřímo vyplývá ze samotné dikce ustanovení § 42e odst. 2 CZ, který stanoví, že během této lhůty nelze cizince vyhostit či jinak ukončit jeho pobyt na území. Povinnost *pobývat na území pouze s platným cestovním dokladem a vízem*, pokud zákon nestanoví jinak (§ 103 písm.n) CZ). V tomto smyslu zákon *stanoví jinak* v ustanovení § 42e odst. 4 CZ, který za náležitost nutnou předložit k žádosti o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany považuje cestovní doklad, je-li oprávněná osoba jeho držitelem. Tedy žádat o povolení k pobytu za účelem ochrany mohou i osoby, které držiteli cestovního dokladu nejsou. Lze dovodit, že osoba ve smyslu § 42e CZ pobývá na území legálně a že legalita jejího pobytu vyplývá přímo ze zákona, který neumožňuje její pobyt na území ukončit. Žádat o výjezdní příkaz nebo vízum za účelem strpění pobytu se jeví jako administrativní nadbytečnost postihující nejen oprávněnou osobu, ale zatěžující i cizineckou policii, která o výjezdním příkazu nebo o vízu rozhoduje.

V praxi činí obtíž ve výklad pojmu *spolupráce* ve smyslu 42e CZ. Za tuto spolupráci je možné považovat nejen formální spolupráci, kdy obchodovaná osoba je v procesním postavení svědka či poškozeného, ale také neformální spolupráci obchodovaných osob s orgány činnými v trestním řízení. Může dojít k situaci, kdy obchodované osoby se natolik obávají pachatelů trestné činnosti, že proti nim odmítnou svědčit (včetně podání svědecké výpovědi v utajení), v takovém případě by jim podle obvyklé praxe nebyl dlouhodobý pobyt za účelem ochrany udělen. Dále je nutné upozornit na možný postup ze strany obhájců pachatelů trestné činnosti, kteří mohou namítat, že obchodované osoby v pozici svědků jsou ovlivněny skutečností, že jejich pobyt na území ČR je vázán na trvání jejich spolupráce s policií a že tedy tyto osoby mají zájem na stáhnutí pachatelů trestné činnosti a jejich výpověď může být v tomto smyslu ovlivněná. Podmíněnost pobytu obchodované osoby aktivní účastí na trestním řízení může tedy přinést problémy nejen při samotném posuzování žádosti, ale také v trestním řízení proti pachatelům trestné činnosti, spočívající v obchodování s lidmi. Bylo by vhodné zvážit legislativní změnu v tom smyslu, že dlouhodobý pobyt za účelem ochrany by byl udělován všem obchodovaným osobám jako osobám poškozeným trestným činem, nikoli podmíněně pouze osobám spolupracujícím s OČTŘ.

V neposlední řadě je potřeba upozornit na fakt, že provedení směrnice se nepromítlo do relevantních ustanovení trestního řádu, což způsobuje kolizi s lhůtou na rozmyšlenou ve smyslu zákona o pobytu cizinců. Cizinci nebo cizince poučené ve smyslu § 42e CZ se poskytuje jednoměsíční lhůta, během které se má svobodně rozmyslet, zda bude spolupracovat s OČTŘ. Směrnice v tomto smyslu uvádí, že toto opatření by mělo oprávněným osobám pomoci *vycházet ze skutečného stavu věci při jejich rozhodování, zda mají s příslušnými orgány, například s policií, orgány činnými v trestním řízení a soudy, s přihlédnutím k možným rizikům, spolupracovat tak, aby spolupráce byla svobodná, a tedy účinnější*. Trestní řád naopak neumožňuje zákaz nebo odmítnutí podání svědecké výpovědi z důvodů jiných než těch, které jsou taxativně stanoveny v §§

99 a 100 trestního zákona²⁴. Mezi těmito důvody není zakotvena možnost odmítnout svědeckou výpověď ve lhůtě na rozmyšlenou. Dochází tak k tomu, že poučené osoby jsou ve lhůtě na rozmyšlenou vyslýchány, aniž by mohly tento výslech bez následků odmítnout,²⁵ a zároveň se nemohou v klidu rozhodnout o spolupráci s OČTŘ, a učinit tak informované rozhodnutí o spolupráci s OČTŘ. Bylo by vhodné nějakým způsobem reflektovat lhůtu na rozmyšlenou v relevantních ustanoveních trestního řádu.

III.1.2. Období od podání žádosti do rozhodnutí o žádosti o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území

Žádost o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území podává oprávněná osoba ministerstvu. Může ji podat kdykoli během lhůty na rozmyšlenou, ale také kdykoli potom.

Paují interpretační nejasnosti o tom, zda může osoba nelegálně pobývajcí na území ČR, tj. bez víza nebo povolení k pobytu, tedy v interpretaci správních orgánů nelegální cizinec (rozběr viz výše) požádat o povolení ve smyslu § 42e CZ.

Ustanovení § 42e CZ, které umožňuje podat žádost o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území, je vzhledem k obecným ustanovením o povoleních k dlouhodobému pobytu zakotvených v § 42 CZ v postavení speciality, a proto by mělo být přednostně aplikováno.

Ustanovení § 42e CZ neobsahuje požadavek, aby cizinec pobýval před udělením dlouhodobého pobytu za účelem ochrany na území v České republice na některý z typů víz. Podmínky žádosti jsou uvedeny v ustanovení § 42e odst. 4 CZ a žádné další zákon explicitně neuvádí.²⁶ Žadatelka či žadatel jsou kromě jiného povinni předložit cestovní doklad pouze v případě, že jsou jeho držiteli. Zákon tedy sám předpokládá, že obchodované osoby mohou na území ČR pobývat bez platných dokladů a tedy i povolení k pobytu. Proto lze uzavřít, že o povolení pobytu může požádat i cizinec – obchodovaná osoba pobývajcí na území ČR bez platných dokumentů a oprávnění k pobytu. Tyto skutečnosti zároveň nemohou být na překážku udělení tohoto typu dlouhodobého pobytu. A to především z toho důvodu, že dlouhodobý pobyt za účelem ochrany na území je udělováno pouze na dobu trvání trestního řízení a jeho trvání nemá vliv na řízení o správním vyhoštění. Pokud tedy uplyne lhůta, na kterou byl dlouhodobý pobyt udělen, a cizinec nezíská jiné oprávnění k pobytu, bude správní vyhoštění vykonáno.

Legislativně ani administrativně není zajištěno, jakým způsobem se bude cizinec prokazovat vůči třetím osobám (zejména vůči cizinecké policii a VZP) a identifikovat se jako žadatel o dlouhodobý pobyt za účelem ochrany. Tato skutečnost činí nemalé

24 Základ výpovědi ve smyslu § 99 trestního řádu se vztahuje na okolnosti týkající se utajovaných informací (odst.1) nebo na případ, kdy by svědek výpovědi porušil státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti (odst. 2). Ustanovení dále stanoví výjimky z tohoto zákazu. Právo odepřít výpověď ve smyslu § 100 trestního řádu má svědek v příbuzenském nebo podobném poměru k obviněnému nebo v případě, že by tímto jednáním způsobil trestní stíhání sobě nebo osobě v příbuzenském nebo podobném poměru. Z práva odepřít výpověď stanoví zákon výjimky.

25 Trestní řád (§98 TR) stanoví svědkovi povinnost se dostavit, pod sankci pořádkové pokuty do výše 50 000 Kč (§66 TR), udělované opakovaně.

26 § 42e odst. 4 CZ: „K žádosti o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území je cizinec povinen předložit cestovní doklad, je-li jeho držitelem, a to i tehdy, uplynula-li doba jeho platnosti, doklad o zajištění ubytování po dobu pobytu na území, fotografie a potvrzení orgánu činného v trestním řízení o splnění podmínek pro podání žádosti podle odstavce 1.“

praktické problémy. Bylo by vhodné udělit takovému žadateli průkaz žadatele, obdobně jako funguje průkaz žadatele o udělení mezinárodní ochrany.

O ne/udělení dlouhodobého pobytu rozhoduje Ministerstvo vnitra ve lhůtě 60 dní. Hodnotí přitom podklady, které byly k žádosti doloženy, zejména vyjádření OČTŘ o tom, zda přispěje svědectví oprávněné osoby k odhalení pachatelů trestného činu obchodování s lidmi nebo organizujících nelegální přechod hranice.

V tomto období je cizinci či cizince poskytnuta bezplatně zdravotní péče, je účasten/a veřejného zdravotního pojištění. V případě, že je to nutné, může být těmto osobám poskytnut ministerstvem finanční příspěvek k pokrytí jejich potřeb. Oprávněná osoba nemůže pracovat. Ubytování si musí zajistit na vlastní náklady a doložit při podání žádosti. Oprávněné osoby mohou využívat služeb NNO.

V případě, že dlouhodobý pobyt za účelem ochrany na území nebude udělen, není vyloučen soudní přezkum rozhodnutí ministerstva (§ 171 CZ, a contrario).

III.1.3. Období po udělení

Po dobu platnosti dlouhodobého pobytu za účelem ochrany na území se pro účely práce, samostatné výdělečné činnosti a studia na držitelky a držitele tohoto oprávnění pohlíží jako na osoby s povoleným trvalým pobytem. Osoby jsou účastny veřejného zdravotního pojištění. K jejich zaměstnání nemusí být zaměstnavatel držitelem povolení k získávání zaměstnanců ze zahraničí, osoba nepotřebuje povolení k zaměstnání.

Povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území je možné za zákonem stanovených podmínek zrušit (§ 46c CZ). Dojde k tomu především v okamžiku, kdy cizinec přestane plnit podmínky, pro které bylo povolení uděleno, vyžaduje to zajištění veřejného pořádku nebo o to cizinec požádá. O skutečnostech odůvodňujících zrušení platnosti povolení k dlouhodobému pobytu je policie povinna ministerstvo informovat, zároveň není stanovena povinnost policie o tomto kroku informovat cizinky a cizince. Vzhledem k tomu, že se jedná o významný zásah do jejich práv, měly by být tyto oprávněné osoby minimálně informovány o tom, že OČTŘ ministerstvo informovaly.

Po zrušení pobytu za účelem ochrany na území udělí Ministerstvo vnitra výjezdní příkaz, pokud není vykonáno správní rozhodnutí o vyhoštění, které bylo odloženo v důsledku udělení dlouhodobého pobytu.

IV. TRESTNÍ PRÁVO A OBCHOD S LIDMI

Obchodování s lidmi představuje významný problém, který je reflektován mnohými ustanoveními trestního práva. Kromě vlastního trestného činu obchodování s lidmi řeší trestní právo další negativní aspekty, které s tímto trestným činem a jeho stíháním souvisí.

Právní analýza se věnuje jednak aspektům hmotně-právním, jednak aspektům procesně-právním. Z hlediska hmotného práva se studie věnuje předně trestnému činu obchodování s lidmi podle ustanovení § 232a trestního zákona. Dále se věnuje těm trestným činům, které jsou v souvislosti s obchodováním s lidmi obvykle páčány,

a to buď pachatelí tohoto trestného činu, nebo samotnými obchodovanými osobami. Z procesního hlediska bude zkoumáno postavení poškozeného, svědka a utajeného svědka a podezřelého/obviněného/obžalovaného.

IV.1. TRESTNÝ ČIN OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

Obchodování s lidmi představuje závažné porušování základních lidských práv a svobod a lidské důstojnosti. Ochranu před jednáním spočívajícím v tom, že pachatel druhého přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá k tomu, aby jej bylo užito k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání, k otroctví nebo nevolnictví nebo k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování, poskytuje trestní zákon v ustanovení § 232a – obchodování s lidmi.²⁷

Trestný čin obchodování s lidmi byl do trestního zákona zařazen novelou č. 537/2004 Sb., která nahradila zrušený § 246 TZ obchodování s lidmi²⁸ za účelem pohlavního styku. Ustanovením se do českého právního řádu promítá závazek plynoucí z Palermského protokolu.

IV.1.1. Objekt

Objektem trestného činu je osobní důstojnost, zdraví a život obchodovaných osob, zájem na nerušeném vývoji osob mladších 18 let a také zájem státu na ochraně celé společnosti před organizovaným zločinem. Zvýšenou ochranu poskytuje ustanovení podle § 232a TZ osobám mladším 18 let, které chrání *absolutně* proti jednání vyjmenovanému v odstavci 1. Osoby starší 18 let chrání zákonné ustanovení pouze v případě, že byly obchodovány za použití násilí, pohrůžky násilí, lsti, zneužitím jejich omylu, tísně nebo závislosti. Ustanovení § 232a TZ se vztahuje jednak na vnitrostátní, jednak na přeshraniční obchodování s lidmi.

IV.1.2. Objektivní stránka

Platná právní úprava kriminalizuje chování spočívající v přiměnění, zjednání, najmutí, zlákáni, dopravení, ukrytí, zadržování, vydání jiného k tomu, aby jej bylo užito

- ☉ k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání
- ☉ k otroctví nebo nevolnictví
- ☉ k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování

27 zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

28 Trestný čin podle ustanovení § 246 TZ byl obsažen již v původním znění trestního zákona z roku 1961.

V původním znění se vztahoval pouze na obchodování se ženami. Kriminalizované jednání spočívalo v tom, že pachatel ženu *zlákal, najal nebo dopravil* do ciziny, aby jí tam bylo užito *k pohlavnímu styku*. Novelou č. 134/2002 Sb. byla skutková podstata trestného činu obchodování se ženami za účelem pohlavního styku změněna na skutkovou podstatu obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku. Nově se stalo trestným jednání spočívající v zlákáni, najmutí či dopravení jiného *z i do ciziny*. Byl tak podchycen významný prvek obchodování, a to oboustranný transport. Novela zavedla i vyšší trestní sazbu pro jednání spočívající v naplnění okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby a trestnost obchodování osob z i do ČR. Novelou 537/2004 Sb. bylo pak kromě v textu uvedených změn dále novelizováno ustanovení § 216a TZ obchodování s dětmi, které do té doby poskytovalo ochranu dětem (resp. podle ustanovení § 216b TZ osobám mladším 18 let) před obchodováním za účelem pohlavního styku.

Přiměření jiného představuje takové jednání, které ovlivňuje fyzickým, psychickým nebo jiným nátlakem rozhodování jiného. Zjednáním je navázání, zprostředkování a udržování kontaktu nebo podobné chování mezi obchodovanou osobou a osobou, která obchodovanou osobu má k některému z výše uvedených cílů užít. Najmutím je uzavření písemné nebo ústní dohody nehledě na to, zda z hlediska platného práva se jedná o dohodu neplatnou.²⁹ Zlákání spočívá v získání osoby pro určitou činnost a zpravidla i pro odchod ze země/místa původu, obvykle pod falešnou záminku lepšího výdělků, pracovních a životních podmínek. Dopravením je přemístění obchodované osoby z místa původu do místa určení (vnitrostátně i mezinárodně). Ukrytím se rozumí poskytnutí útočiště obchodované osobě, zadržováním pak takové omezení osobní svobody, které jí neumožňuje svobodný odchod anebo pohyb z/do nějakého místa bez dohledu pachatelů trestné činnosti. Vydáním je pak poskytnutí obchodované osoby další osobě, která poškozeného následně užije k jednomu z výše naznačených cílů. Vydání může probíhat bezplatně, za úplatu nebo za poskytnutí protislužby.³⁰

Objektivní stránka trestného činu tedy nabývá různých forem jednání, která v zásadě sledují jeden za tří výše uvedených cílů.

Aplikace ustanovení §232a odst. 1 písm. a) TZ, tedy obchodování osob s cílem užít jich k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo vykořisťování, nečiní v praxi orgánů činných v trestním řízení větší problémy. V některých případech, zejména v počátcích vyšetřování, je možné se setkat se situací, kdy je trestné jednání subsumovatelné pod trestný čin obchodování s lidmi šetřeno jako kuplířství, omezování osobní svobody nebo útisk. V dalších stádiích trestního řízení může být tato právní kvalifikace změněna státním zástupcem nebo soudcem, přesto přetrvává potřeba zvyšovat schopnost vyšetřovatelů odhalit a stíhat jednání, které naplňuje skutkovou podstatu trestného činu obchodování s lidmi.

Zákaz otroctví vyplývá pro ČR z ratifikované a vyhlášené Úmluvy o otroctví z roku 1926.³¹ K úmluvě byla přijata v roce 1956 Dodatková úmluva, kterou ČR neratifikovala. Zákaz otroctví dále vyplývá z dalších mezinárodních úmluv, kterými je ČR vázaná (Mezinárodní pakt o občanských a lidských právech³² (dále MPOP), evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále Evropská úmluva)³³. Aplikace ustanovení podle § 232a odst. 1) písm. b) TZ, které užívá termínu otroctví, by tak neměla činit žádné další problémy.

Nejvýznamnější aplikačně – praktický problém představuje obchodování s lidmi za účelem jejich užití k nuceným pracím nebo jiným formám vykořisťování (§ 232a odst. 1) písm. c) TZ) . Tento problém je zapříčiněn předně neexistencí *definice* nucené práce nebo vykořisťování na vnitrostátní úrovni a nedostatečně provedeným *zákazem nucené práce* ve vnitrostátní legislativě.

29 O neplatnou dohodu půjde v těch případech, kdy bude jejím obsahem protiprávní plnění.

30 Dále srov. např. Jelínek, J., Hasch, K., Nováková, J., Sovák, Z.: Trestní právo hmotné, zvláštní část, 2. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003

31 Vyhláška č. 165/1930 Sb., Úmluva o otroctví

32 Vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

33 Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů 3, 5 a 8

Nucená práce je zakázána předně Listinou základních práv a svobod (listinou),³⁴ a dále mezinárodními smlouvami, kterými je ČR vázána (blíže viz kapitola V.1.) Definice nucené práce a jejího zákazu je obsažena v Úmluvě Mezinárodní organizace práce č. 29 z roku 1930 o nucené nebo povinné práci (Úmluva č. 29).³⁵ Podle Úmluvy č. 29 lze za nucenou nebo povinnou práci považovat každou práci nebo službu, která se na kterékoli osobě vymáhá pod pohrůzkou jakéhokoli trestu a ke které se řečená osoba nenabídla dobrovolně. Úmluva tedy předpokládá kumulativní splnění dvou výše uvedených podmínek. Na vnitrostátní úrovni definice nucené a vykořisťující práce zřetelně absentuje.

Zatímco obchodování za účelem nucené práce nebo vykořisťování je trestným činem podle platného trestního zákona, samotné užívání druhého k nucené práci nebo k jeho jinému vykořisťování vlastní skutkovou podstatu nemá.³⁶ Výše zmíněná úmluva v čl. 29 mj. ukládá členským státům zakotvit nucenou práci jako trestný čin a adekvátním způsobem jej stíhat (čl. 25).³⁷ Neprovedením tohoto ustanovení do platné trestně-právní legislativy porušuje ČR své závazky plynoucí jí z Úmluvy č. 29.

S ohledem na tuto skutečnost, a dále s ohledem na skutečnost, že řada obyvatel České republiky včetně představitelů justice považuje práci za otročtích podmínek ve službách, stavebnictví a zemědělství za součást soudobé světové reality chudých a bohatých regionů, dále s ohledem na skutečnost, že obchodované a vykořisťované osoby se zpravidla dříve či později stanou neregulérně pobývajícími osobami s malou kapacitou úspěšně se domoci svých práv, by bylo vhodné definovat pojem nucená práce a prohloubit vědomí OČTR o charakteristických rysech a projevech nucené práce a vykořisťování.

IV.1.3. Subjektivní stránka

Z hlediska subjektivní stránky je trestný čin obchodování s lidmi úmyslným trestným činem. Ve smyslu ustanovení podle § 4 TZ bude tedy pachatel muset chtít svým jednáním porušit zájem chráněný v trestním zákoně nebo alespoň vědět, že může takové porušení způsobit, a pro případ, že takové porušení způsobí, s tím být srozuměn.

Úmyslem musí být zahrnuty všechny aspekty jednání naplňujícího objektivní stránku trestného činu. Pachatel tedy musí chtít nebo vědět a být srozuměn s tím, že jiný je nucen, zjednáván, najímán, zlákáván, dopravován, ukryt, zadržován nebo vydáván právě za účelem pohlavního styku nebo jiné formy sexuálního obtěžování nebo zneužívání, k otroctví nebo nevolnictví nebo k nuceným pracím či jiným formám vykořisťování. Pokud pachateli nebude znám účel jednání, které lze zahrnout jednotným pojmem obchodování, nebude moci být stíhán pro trestný čin podle § 232a.

34 ústavní zákon č. 23/1991 Sb., ze dne 9. ledna 1991, kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky

35 Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 506/1990 Sb., o Úmluvě o nucené nebo povinné práci. (pozn. Pro Československo, resp. Českou republiku, vstoupila úmluva v platnost dnem 30. října 1958.)

36 Do jisté míry je možné na užívání jiného k nucené práci nebo vykořisťování jiného aplikovat skutkovou podstatu trestného činu vydírání (§ 235 TZ) nebo trestného činu útisku (§236).

37 Ne zákonně vymáhání nucené nebo povinné práce bude podléhat trestu jako trestný čin a každý členský stát ratifikující tuto úmluvu bude povinen přsvědčit se, že tresty uložené zákonem jsou skutečně účinné a že jsou důsledně ukládány.

IV.1.4. Subjekt

Subjektem trestného činu obchodování s lidmi může být v zásadě každý. Trestní zákon nepočítá se zvláštním subjektem. Obchodování s lidmi představuje vysoce společensky nebezpečný jev, na kterém se může podílet organizovaný zločin. Podle informací Ministerstva vnitra³⁸ se na obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování z/na území ČR podílejí zejména ruskojazyčné a bulharské skupiny organizovaného zločinu, zvyšuje se podíl organizovaných vietnamských a čínských zločineckých skupin a na vnitrostátním obchodování se tradičně podílejí romské skupiny organizovaného zločinu.

V případě, že se trestného činu obchodování s lidmi pachatel účastní jako člen organizované skupiny nebo spáchá-li tento trestný čin ve spojení s organizovanou skupinou, působící ve více státech, podmiňuje tato skutečnost použití vyšší trestní sazby (§ 232a odst. 3, 4 TZ).³⁹

IV.1.5. Společenská nebezpečnost

Společenská nebezpečnost⁴⁰ trestného činu obchodování s lidmi by se měla odrážet v trestních sazbách. Platný trestní zákon počítá se základní trestní sazbou v rozpětí od 2 do 10 let (§232a odst. 1,2 TZ) a s kvalifikovanou trestní sazbou v rozpětí 5 až 12 (§232a odst. 1, 2, 3 TZ), resp. 8 až 15 let (§ 232a odst. 1,2, 4 TZ).

Z hlediska společenské nebezpečnosti by bylo vhodné zvýšit dolní hranici trestu odnětí svobody u základních skutkových podstat alespoň na 5 let. Trestní zákon totiž počítá s institutem mimořádného snížení trestu odnětí svobody (§ 40 TZ) vzhledem k okolnostem případu, poměrům pachatele, v některých méně závažných případech přípravy a pokusu trestného činu a v případě, že pachatel přispěl k objasnění trestné činnosti. Snížení trestu odnětí svobody se řídí dolní hranicí trestní sazby. V případě, že dolní hranice trestní sazby nedosáhne 5 let, může soud snížit trest odnětí svobody až pod hranici jednoho roku. Nízká spodní hranice trestu odnětí svobody společně s možností ji mimořádně snížit pod hranici jednoho roku může vést k pochybnostem, zda působí dostatečně výchovně na ostatní potenciální pachatele trestné činnosti spočívající v obchodování s lidmi.⁴¹

Společenská nebezpečnost trestného činu obchodování s lidmi se dále odráží ve skutečnosti, že tento trestný čin patří mezi tzv. zvlášť nebezpečné trestné činy. U kvalifikovaných skutkových podstat (podle ustanovení § 232a odst. 3, 4 TZ) lze⁴² odsouzeného podmínečně propustit až po vykonání dvou třetin trestu.

38 Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (období 2005-2007), str. 8 an. dostupné z <http://www.mvcr.cz/dokument/2005/strategie.pdf>

39 Dalšími okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby je např. vydání poškozeného v nebezpečí těžké újmy na zdraví nebo smrti, spáchání trestného činu obchodování s lidmi v úmyslu získat značný prospěch nebo v úmyslu, aby jiného bylo užito k prostituci apod.

40 Společenská nebezpečnost trestného činu představuje tzv. materiální stránku trestného činu, která mj. určuje, zda budou OČTR předmětné jednání zkoumat jako trestný čin, přestupek, či zda se jim vůbec nebudou zabývat. S ohledem na chystanou rekodifikaci trestního zákona je třeba poznamenat, že materiálně-formální pojetí trestného činu bude s největší pravděpodobností v kontextu českého trestního práva zcela opuštěno.

41 Účelem trestu (§ 23 TZ) je nejen individuální prevence spočívající především v ochraně společnosti před pachatelem, v zabránění pachateli v dílčím páčání trestné činnosti a ve výchově pachatele k tomu, aby vedl řádný život, ale také tzv. generální prevence, jejímž cílem je působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

42 s ohledem na splnění dalších podmínek stanovených v ustanovení § 61 TZ

Jak již bylo naznačeno, je trestný čin obchodování s lidmi často spjat s aktivitami organizovaných skupin či společení. Do činnosti spočívající v přiměření, zjednání, najmutí, zlákáni, dopravení, ukrytí, zadržování, vydání bude zpravidla zapojeno více osob, z nichž každá bude mít na starosti konkrétní úkol v rámci řetězce vedoucího z výchozího místa (v zahraničí nebo i v ČR) do místa, kde je osoba dále užitá k sexuálnímu vykořisťování, otroctví, nevolnictví, nucené nebo obdobné práci. Pokud je tedy pachatelů trestného činu obchodování s lidmi více, je možné je stíhat ve formě spolupachatelství v širším i užším smyslu.⁴³

Vzhledem k tomu, že trestný čin obchodování s lidmi je trestným činem zvlášť nebezpečným, je za trestnou považována již příprava k tomu trestnému činu.⁴⁴ Pokud pachatel dospěje ve svém úmyslu jiného obchodovat za účelem komerčního nebo sexuálního zneužívání ještě dále než do stádia přípravy, nicméně trestný čin stále ještě není spáchán, půjde o pokus trestného činu obchodování s lidmi (§ 8 TZ). Příprava i pokus trestného činu obchodování s lidmi jsou trestné stejně jako dokonaný trestný čin.

IV.2. SOUVISEJÍCÍ TRESTNÉ ČINY

S trestným činem obchodování s lidmi úzce souvisí další trestné činy, kterými jsou především trestné činy kuplířství, omezování osobní svobody, znásilnění, únos, zbavení osobní svobody, ublížení na zdraví a výše zmíněné trestné činy vydírání a útisk. V praxi může dojít jednočinnému nebo vícečinnému souběhu naznačených trestných činů.

Z hlediska praxe by orgány činné v trestním řízení měly mít během celého trestního řízení na paměti souvislost trestného činu obchodování s lidmi s ostatními trestnými činy zejména proto, aby v počátku trestního řízení nebylo opomenuto zajištění všech podstatných důkazů.

IV.3. TRESTNĚPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB

Platný trestní zákon vychází ze zásady individuální odpovědnosti fyzických osob. Současně je na mezinárodní i evropské úrovni zakotven požadavek na trestní (nebo správní a soukromoprávní) odpovědnost právnických osob jako osob, které představují významné subjekty práva.

Pro oblast obchodování s lidmi předpokládá právní odpovědnost právnických osob Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Článek 10 úmluvy ukládá signatářům přijmout taková opodstatněná opatření, která založí odpovědnost právnických osob, pokud se budou účastnit závažných trestných činů zahrnujících organizovanou zločineckou skupinu.⁴⁵

43 O spolupachatelství se bude jednat v okamžiku, kdy trestný čin bude spáchán společným jednáním dvou osob (§ 9 TZ), kdy toto jednání může být totožné anebo jednotlivě činnosti na sebe navazují. V případě, že na sebe jednotlivě činnosti navazují, musí být společné jednání zahrnuto společným úmyslem alespoň v hrubých rysech. Spolupachatel odpovídá za trestnou činnost stejným způsobem jako pachatel. Podle konkrétních skutkových okolností může v řetězci obchodování naleznout organizátora, návodce i pomocníka (§ 10 TZ). Pokud trestní zákon nestavoví jinak, je organizátor, pomocník i návodce odpovědný stejně jako pachatel.

44 Příprava může spočívat v organizování, opatřování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve společení, sročení, v návodu nebo v jiném úmyslném vytvoření podmínek pro jeho spáchání.

45 *Each State party shall adopt such measures as may be necessary, consistent with its legal principles, to establish the liability of legal persons for participation in serious crimes involving an organized criminal group and for the offences established in accordance with articles 5, 6, 8 and 23 of this Convention.*

Může se přitom jednat o odpovědnost trestně-právní, správní nebo občansko-právní.

Podobně zakotvuje odpovědnost právnických osob i Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti obchodování s lidmi:⁴⁶ „Každý členský stát přijme nezbytná opatření, aby zajistil, že právnické osoby lze činit odpovědnými za protiprávní jednání uvedená v článcích 1 a 2 (obchodování s lidmi pro účely vykořisťování pracovní síly nebo pohlavního vykořisťování, která v jejich prospěch spáchá jakákoliv osoba jednající samostatně nebo jako člen orgánu dotyčné právnické osoby, která v této právnické osobě působí ve vedoucím postavení. Tato opatření nemusí být opatřeními trestními, musí však být přiměřená a odrazující.

Obdobně zakotvená je odpovědnost právnických osob v čl. 22 Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi z roku 2005 (ÚRE 2005),⁴⁷ kterou ČR dosud nepodepsala. Nadto by každý stát měl podle této úmluvy zvážit zavedení trestního stíhání pro ty osoby, které *užívají služeb vykořisťovaných osob* (čl. 19 ÚRE 2005).

IV.4. KVAZI TRESTNÁ ČINNOST OBCHODOVANÝCH OSOB

Obchodované osoby jsou nezřídka donuceny pachateli trestné činnosti k jednání, které může za určitých podmínek naplňovat znaky vlastní trestné činnosti obchodovaných osob. Blíže se analýza bude věnovat třem kategoriím trestných činů, jejichž pachateli se obchodované osoby mohou stát. Jedná se o trestné činy související s nelegálním pobytem obchodovaných osob na území ČR (viz kapitoly IV.4.1, IV.4.2) a majetkové trestné činy, zejména trestný čin podvodu (viz kapitola IV.4.3), resp. úvěrového podvodu.

Na mezinárodní úrovni je trestná činnost obchodovaných osob upravena především Úmluvou Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi z roku 2005. Podle článku 26 této konvence je všem signatářům uložena obecná povinnost umožnit *neukládání trestu obětem* (obchodování s lidmi) *v případě, že se zapojí do nezákonných aktivit, v té míře, ve které byly k těmto aktivitám donuceny*.⁴⁸

Platná legislativa v plné míře nezohledňuje postavení obchodovaných osob vzhledem k jejich možnému trestnímu stíhání. Orgánům činným v trestním řízení není explicitně uložena povinnost přihlížet k okolnostem spáchání trestného činu obchodovanou osobou, resp. obětí jakéhokoliv trestného činu. K této okolnosti se nepřihlíží při *odložení věci*⁴⁹, *zastavení trestního stíhání*⁵⁰ ani v hlavním líčení.⁵¹ Pouze při výměře trestu přihlédnou soud k tomu, že trestný čin byl spáchán *pod tlakem závislosti nebo podřízenosti* (ve smyslu § 33 písm.c TZ), *pod vlivem hrozby nebo nátlaku* (§ 33 písm. d TZ), popř. *pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si sám obžalovaný nepůsobil* (§ 33 písm.e TZ), *odvrácením útoku nebo jiného nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze* (§ 33 písm.f TZ).

46 Rámcové rozhodnutí rady ze dne 19. července 2002 o boji proti obchodování s lidmi (2002/629/SVV)

47 Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, CETS No.: 197, dostupné z např. z http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_E.pdf, staženo 27.9.2007

48 *Each Party shall, in accordance with the basic principles of its legal system, provide for the possibility of not imposing penalties on victims for their involvement in unlawful activities, to the extent that they have been compelled to do so.*

49 ve smyslu § 159a TŘ

50 v přípravěm řízení státním zástupcem ve smyslu §172 odst.2 TŘ

51 ve smyslu §223 TŘ

K tomu, aby bylo možné hovořit o trestném činu, je nutné, aby byla naplněna formální i materiální stránka trestného činu. Zatímco z formálního hlediska (znaky skutkové podstaty zachycené v trestním zákoně) lze hovořit o spáchání trestného činu, nemusí zároveň dojít k naplnění materiální stránky trestného činu (nebezpečnost trestného činu pro společnost).⁵² Trestná činnost obchodovaných osob nezřídka postrádá zavinění. Trestní stíhání je v takovýchto případech vyloučeno vzhledem k tomu, že se nejedná o trestný čin (§3 TZ).⁵³

Z hlediska trestního práva samozřejmě s ohledem na konkrétní skutkový průběh trestné činnosti může být trestní stíhání obchodovaných osob absolutně vyloučeno, a to v takovém případě, kdy osoba naplnila okolnosti naplňující podstatu ustanovení o krajní nouzi (§ 14 TZ).⁵⁴ Dále může být skutečnost, že pachatelem trestné činnosti byla obchodovaná osoba nacházející se v postavení závislosti, v tísní nebo jednající v důsledku strachu z fyzického nebo psychického násilí, zohledněna využitím institutů upuštění od potrestání (§24 TZ), event. upuštění od potrestání s dohledem (§26 TZ), mimořádného snížení trestu odnětí svobody (§ 40) nebo využitím tzv. odklonů v trestním řízení (podmíněné zastavení trestního stíhání (§306 TR) nebo narovnání (§ 309 TR).

IV.4.1. Padělání a pozměňování veřejné listiny (§ 176 TZ)

Trestného činu padělání a pozměňování veřejné listiny⁵⁵ (§ 176 TZ) se dopustí nejen ten, kdo ji padělá nebo podstatně pozmění s úmyslem, aby jí bylo užito jako pravé, ale také ten, kdo takové listiny jako pravé užije. Užití takové listiny musí být samozřejmě zahrnuto úmyslem užít falešnou listinu jako pravou. V kontextu OSL dochází především k padělání a následnému užívání cestovních a osobních dokladů, event. dalších dokumentů (rodné listy, rozvodové listy atp.). Obchodované osoby nezřídka vědomě vcestují či pobývají na území ČR na základě oprávnění plynoucího jim z padělané veřejné listiny. Dochází k tomu proto, že jsou k tomuto jednání obchodníky s lidmi nuceny či jsou zastrašovány.

Přesto, že si obchodované osoby mohou být vědomy, že užívají pozměněné listiny jako pravé, je nutné při event. trestním stíhání zhodnotit, zda toto užívání nebylo pouze výsledkem nátlaku, který na obchodovanou osobu vytvářel vykořisťovatel. Takové jednání totiž nesporně vylučuje trestní odpovědnost.

52 Typicky tomu tak může být například v případě trestného činu podle ustanovení § 170 maření výkonu úředního rozhodnutí skutkově spočívajícího v maření výkonu rozhodnutí o správním vyhoštění (viz IV.4.2).

53 Ustanovení § 3 odst. 3 TZ: „*K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li tento zákon výslovně, že postačí zavinění z nebalosti.*“

54 Za krajní nouzi můžeme považovat takovou situaci, kdy osoba odvrací nebezpečí přímo hroící zájmu chráněnému trestním zákonem, není-li možné toto nebezpečí odvrátit jinak a nezpůsobí-li osoba tímto jednáním následek stejně závažný nebo závažnější než ten, který jí hrozil. Pro porovnání významnosti následku může být určitým vodítkem výše trestní sazby, která v obecném pojetí trestního práva odráží nebezpečnost trestného činu (a tedy i jeho následku) pro společnost. V případě kolize zejména majetkové trestné činnosti (např. úvěrový podvod) s násilnou trestnou činností, která by obchodované osobě mohla v důsledku neuposlechnutí pokynu obchodovatele hrozit, se krajní nouze jeví jako použitelný institut, kterým se obchodovaná osoba může vyvinut.

55 Trestní zákon nedefinuje pojem veřejné listiny. Půjde zpravidla o takové listiny, které jsou vydány státním orgánem v jeho pravomoci a které zakládají některá práva nebo povinnosti. Některé veřejné listiny zákon za veřejné prohlašuje. Veřejnou listinou je např. občanský průkaz, diplom o ukončení vysokoškolského studia, výpis a opis z evidence rejstříku trestů, cestovní doklady apod.

IV.4.2. Maření výkonu úředního rozhodnutí (§171TZ)

Obchodované osoby cizí státní příslušnosti se v důsledku svého obchodování mohou nacházet na území České republiky v rozporu s platným právem. Jak již bylo několikrát zmíněno, delegalizace pobytu obchodovaných osob a následné vytváření závislosti či hrozby postihem ze strany státních orgánů jsou nástrojem obvykle využívaným vykořisťovateli vůči obchodovaným či vykořisťovaným osobám.

S osobou, která na území republiky pobývá v rozporu s cizineckým zákonem, může být zahájeno řízení o správním vyhoštění. V praxi organizace La Strada ČR se opakovaně stalo, že s obchodovanou osobou bylo zahájeno řízení o správním vyhoštění i přesto, že měla významné informace přispívající k odhalení trestné činnosti spočívající v obchodování s lidmi, či přímo vystupovala jako poškozený svědek v trestním řízení proti pachatelům trestného činu obchodování s lidmi.

Pokud po udělení správního vyhoštění osoba i nadále setrvává na území ČR nelegálně (tj. v tomto kontextu v rozporu s cizineckým zákonem) a dojde-li k další kontrole jejího pobytového statusu, může být (kromě jiného) vůči ní zahájeno trestní stíhání pro spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí.⁵⁶ La Strada ČR se opakovaně setkává s případy, kdy je dána objektivní nemožnost vycestování po udělení prvního správního vyhoštění (omezování osobní svobody obchodníkem s lidmi). Tyto okolnosti je nutné hodnotit ve prospěch obviněného.

Orgány činné v trestním řízení se musí v kterémkoli stádiu zabývat otázkou, zda je u konkrétního činu, který je osobě kladen za vinu, naplněna materiální stránka trestného činu. Je zjevné, že zejména v případech nelegálního pobývání na území ČR v důsledku obchodování, vykořisťování či záměrného uvedení v omyl je společenská nebezpečnost velmi nízká.

IV.4.3. Úvěrové podvody

Poměrně novým fenoménem souvisejícím s obchodováním s lidmi je fyzické nebo psychické donucení obchodovaných osob k uzavírání úvěrových smluv. Při tomto jednání obchodníci s lidmi zneužívají závislosti obchodovaných osob k tomu, aby s poskytovatelem úvěru uzavřely úvěrovou smlouvu. Po uzavření a vyplacení úvěrované částky nebo předání zboží, na které byl úvěr sjednán (mobilní telefony, elektronika, automobil), se této částky nebo zboží zmocní obchodník s lidmi, osobou zavázanou ze smlouvy však zůstává obchodovaná osoba. Obchodníci s lidmi se zaměřují na výběr takových typů úvěrů, které jsou dostupné oproti vystavení osobních dokladů a zpravidla na počkání. Tyto tzv. „rychlé úvěry“ jsou charakteristické snadnou dostupností a vysokou úrokovou sazbou.

⁵⁶ Organizace La Strada ČR se v roce 2007 setkala s případem osoby, která byla vykořisťována v práci a současně pobývala na území ČR nelegálně. Poté, co mohla z území ČR vycestovat, dobrovolně se dostavila na cizineckou policii, kde bylo zjištěno, že jí již bylo jednou uděleno správní vyhoštění. Policista vyhodnotil situaci tak, že kontaktoval dozorcujícího státního zástupce, který rozhodl o tom, že má být vůči osobě zahájeno trestní stíhání. Osoba byla vzata do vazby. Trestním příkazem bylo následně rozhodnuto o trestu vyhoštění v délce trvání 4 roky. Soud přitom dostatečně nepřihlédl ke skutkovým okolnostem jednání, ve kterém byl spatřován trestný čin, nezhodnotil ani společenskou nebezpečnost jednání obžalované osoby.

Kromě bankovních subjektů jsou poskytovány i nebankovními subjekty, tedy subjekty, které nemusí splňovat přísné podmínky kladené zákonem⁵⁷, ale zároveň požívají trestně-právní ochranu svých produktů jako úvěřů⁵⁸ ve smyslu úvěrových smluv. Tuto ochranu pak pravidelně využívají vůči svým dlužníkům.

Na rozdíl od trestného činu podvodu (§ 250 TZ) není k naplnění skutkové podstaty trestného činu úvěrový podvod nutné spáchat škodu, postačí uvést nepravdivé údaje s cílem získat úvěr.

Pokud obchodovaná osoba při uzavírání úvěrové smlouvy uvede nepravdivé nebo hrubě zkrácené údaje nebo podstatné údaje zamlčí, může být tedy trestně stíhána. Podmínkou uzavření smlouvy o úvěru bývá trvalý a pravidelný příjem na straně osoby, které je úvěr poskytován (v tomto případě obchodované osoby). Vzhledem k tomu, že obchodované osoby za účelem sexuálního vykořisťování nebo za účelem nucené práce zpravidla žádný takový legální příjem nemají, nemohou jej tedy po pravdě uvést a přesto jej ve smlouvě uvedou, stávají se tak pachateli trestného činu úvěrový podvod podle ustanovení § 250b TZ. Poté, co obchodní společnost poskytnutí úvěr zjistí, že obchodovaná osoba nesplácí dlužnou částku, zahájí proti obchodované osobě občansko-právní řízení, ale využívají také možnosti trestního oznámení především s cílem získat exekuční titul.

K tomu, aby se obchodovaná osoba mohla vyvinit, by bylo možné použít ustanovení o krajní nouzi (viz výše).

Z výše uvedeného vyplývá doporučení zakotvit v obchodním zákoníku možnost poskytovat smlouvu o úvěru pouze bankovním subjektům jako subjektům testovaným, ostatním subjektům umožnit pouze poskytování peněžních půjček na základě smlouvy o půjčce (§ 657 občanského zákoníku).⁵⁹

IV.5. OBCHODOVÁNÍ S LIDMI – PROCESNÍ ASPEKTY

Obchodované osoby se nacházejí v různých procesních postaveních v trestním řízení proti pachatelům trestných činů podle ustanovení § 232a TZ a souvisejících trestných činů. Obvykle se nacházejí v souběžném postavení svědka a poškozeného, v některých případech se mohou sami stát podezřelými, obviněnými, obžalovanými a odsouzenými. Analýza se věnuje postavení obchodovaných osob v pozici svědka, utajeného svědka a poškozeného.

IV.5.1. Svědek

Obchodované osoby jsou v první řadě svědky, tedy osobami, které mají osvědčit skutkové okolnosti trestného činu, průběh trestného činu a informace o pachateli trestného činu. Podat svědeckou výpověď je v zásadě povinnost každého. Výjimkou z této

57 zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů

58 Ve smyslu §§ 497 – 507 (Smlouva o úvěru) obchodního zákoníku.

59 zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

povinnosti je právo odepřít výpověď charakterizované v ustanovení § 100 trestního řádu (TŘ)⁶⁰, a také institut zákazu výslechu zakotvený v ustanovení § 99 TŘ.⁶¹

Obchodované osoby zpravidla poskytují svědectví o zvláště závažném trestném činu, nezřídka svědčí proti recidivistům nebo osobám zapojeným do organizovaného zločinu. Hlavním znakem obchodování nesporně jsou i různé formy nátlaku, včetně opakovaných hrozeb fyzickou likvidací. Obchodované osoby mohou být očividnými svědky fyzického násilí (včetně vražd), jejich obava o vlastní život, zdraví a bezpečnost je proto velmi opodstatněná.

Obava o život, zdraví a osobní bezpečnost nebo obava o zdraví, život a bezpečnost blízkých neopravňuje svědka k tomu, aby odmítl vypovídat. Pro tyto případy zavádí trestní řád institut utajeného svědka v ustanovení § 55 odst. 2 TŘ. K utajení totožnosti a podoby svědka podle dikce trestního řádu postačuje, pokud nasvědčují zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv a svobod. Obdobný postup lze využít i při podání vysvětlení, existuje-li zde obdobná hrozba.

V praxi se poměrně často stává, že se ustanovení § 55 odst. 2 z různých důvodů neaplikuje. Předně představuje utajení svědka administrativní komplikaci, včetně komplikací při doručování předvolání a dalších písemností utajenému svědkovi. Otázkou, jak doručovat utajenému svědkovi, trestní řád v podstatě neřeší, pravidelně se tak děje prostřednictvím policie.

Dále nelze podle názoru Ústavního soudu⁶² pouze na základě svědectví utajeného svědka odsoudit pachatele trestného činu. Dochází zde totiž ke kolizi dvou práv zakotvených v listině a trestním řádě – práva na obhajobu a práva na osobní bezpečnost a důstojnost. Vzhledem k tomu, že obsahem trestního řízení je rozhodování o vině a trestu pachatele, nemůže mu být upřeno právo na obhajobu, jehož součástí je i možnost zpochybnit věrohodnost svědka. K utajené osobě z hlediska její věrohodnosti se obviněný/obžalovaný nemůže úspěšně vyjádřit. Institut utajeného svědka představuje významný zásah v neprospěch základních oprávnění obviněného/obžalovaného.⁶³

Ačkoli je zřejmé, že institut utajeného svědka nelze nadužívat, obchodované osoby patří podle více než 10letých zkušeností organizace La Strada ČR k významně ohroženým obětem, které by neměly být vystavovány nadbytečné konfrontaci s pachatelem trestné činnosti. Vzhledem k výše uvedenému by bylo vhodné zakotvit, aby byly některé oběti trestné činnosti explicitně považovány za hodné utajení (oběti opakovaného sexuálního násilí apod.).

60 zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

61 Právo odepřít výpověď má svědek, který by se svou výpovědí vystavil nebezpečí trestního stíhání nebo by nebezpečí trestního stíhání vystavil svého příbuzného v pokolení přímém, svého sourozence, osvojence, osvojitele, manžela, partnera, druhu nebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném. Právo odepřít výpověď má dále příbuzný obviněného v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel, partner a druh. Svědek nesmí být vyslechnut ohledně utajovaných informací nebo v případě, že má státem uloženou povinnost mlčenlivosti.

62 Nález Ústavního soudu ze dne 9. února 2006, sp.zn. III. ÚS 499/04

63 Tento zásah je odůvodněn zájmem na ochraně bezpečnosti svědka a jeho blízkých, a dále také zájmem na kvalitě jeho výpovědi, která může být negativním způsobem ovlivněna v případě, že by svědek byl nucen vypovídat tvář i tvář pachatele trestné činnosti.

Proti utajování svědků se argumentuje v neposlední řadě i tím, že pachatel obětí beztoho zná, protože je jediná, které se podařilo utéci a která podala trestní oznámení. Tento argument není v souladu s požadavky zákona. Ustanovení § 55 odst. 2 výslovně stanoví, že hlavním důvodem pro utajení podoby a totožnosti svědka je obava o jeho zdraví nebo porušení jeho základních práv. Tato obava u obchodovaných osob má své opodstatnění spočívající především v charakteru uvedené trestné činnosti.

Dále je potřeba poznamenat, že ustanovení § 55 odst. 2 by mělo být uvedeno do souladu s ustanovením § 209 TZ, které řeší utajení svědka v řízení před soudem. Posléze jmenované ustanovení počítá s utajením svědka také v tom případě, že hrozí obava, že v přítomnosti obžalovaného nevypraví pravdu. Obava z přítomnosti obviněného/obžalovaného je u obchodovaných osob signifikantní. Bylo by vhodné, aby také ustanovení § 55 odst. 2 umožňovalo utajit totožnost a podobu svědka také v případě, že existuje obava, že v přítomnosti obviněného nevypraví pravdu.

V praxi se organizace La Strada ČR setkávala také s tím, že v usnesení o zahájení trestního řízení bylo pachateli sděleno, že bylo zahájeno na základě trestního oznámení obchodované osoby.⁶⁴

IV.6. POŠKOZENÝ

V případě obchodovaných osob téměř vždy dochází ke kolizi mezi postavením svědka a postavením poškozeného, které se prolíná celým trestním řízením a přináší některé komplikace.

Postavení poškozeného má ten, kterému bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda (§43 TR). Trestní řád v zásadě rozlišuje dva druhy poškozených. Jednak ty, kteří se mohou připojit k trestnímu řízení s náhradou škody, dále pak ty, kteří se k řízení s nárokem o náhradu škody připojit nemohou. Oběma typům poškozených svědčí některá shodná procesní práva.⁶⁵

S nárokem na náhradu škody se může připojit pouze ten poškozený, kterému vznikla majetková újma nebo újma na zdraví vyčíslitelná v penězích. Nemajetková a morální újma není v trestním řízení přiznávána, ačkoli z definice poškozený může být definován pouze touto morální či jinou újmou (arg. § 43 TR). Poškozený se může svého nároku, který mu nebyl přiznán v plně výši v adhezním řízení, domáhat v občansko-právním řízení.

Významně je omezeno právo na přezkum rozhodnutí soudu. Zatímco proti rozhodnutí policejního orgánu nebo státního zástupce o odložení nebo jiného vyřízení věci

64 Vyšetřovatel posléze argumentoval proti možnosti utajení tím, že je nadbytečné právě z toho důvodu, že pachatel ví, kdo podal trestní oznámení. Přitom v usnesení o zahájení trestního stíhání není nutné uvést, že trestní stíhání bylo zahájeno na základě podnětu fyzické osoby, postačí, že bude uvedeno, že bylo zahájeno na základě poznatků policie.

65 Předně je to právo k nahlížení do spisů a pořizování si kopií spisů (§65 TR). Toto právo umožňuje úspěšnou realizaci souvisejícího práva – práva podávat návrhy na doplnění dokazování. Tomuto právu by však mělo odpovídat i právo na provedení těchto důkazů před soudem, které není poškozenému poskytnuto. Poškozený se dále může zúčastnit hlavního líčení a veřejného řízení konaného o odvolání. Se souhlasem soudu může klást otázky obviněnému.

a o zastavení trestního stíhání (§172 TŘ) může poškozený podat stížnost, která má odkladný účinek, proti rozsudku může podat odvolání pouze ten poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, a pouze v tom rozsahu, ve kterém se rozsudek týká jeho nároku.

Z praxe je známo, že přiznání náhrady škody v trestním řízení je spíše výjimečné a že soudy zpravidla odkazují poškozeného k tomu, aby uplatnil své majetkové a jiné nároky vůči obžalovanému v civilním řízení. Trestní soudy se vyhýbají prodlužování trestního řízení a nechtějí být zatěžovány civilní agendou. Trestní řízení má být spravedlivé a rychlé. Na druhou stranu poškozeným by mělo být umožněno se domáhat svých oprávněných nároků.

V zásadě je možné uzavřít, že nárok poškozeného je i nárokem vůči státu, který nezajistil dostatečným způsobem jeho bezpečnost. Z tohoto důvodu se jeví jako jedna z možností, jak usnadnit postavení poškozených, kteří se stali oběťmi násilné trestné činnosti, varianta, kdy by poškozenému byla vyplacena nároková částka ze státního fondu a nárok na vymáhání náhrady škody by přešel na stát. Předělo by se především sekundární viktimizaci poškozených v následujícím civilním řízení.

Významnou komplikaci představuje poškozený v postavení utajeného svědka. Předně má mít poškozený právo účastnit se hlavního líčení, což do doby svého výslechu nemůže, resp. v případě, že je utajeným svědkem, nemůže realizovat vůbec. Poškozený si samozřejmě může zvolit zmocněnce. Není však jasné, zda je uskutečnitelné udělit plnou moc zmocněnci pod smyšleným jménem utajeného svědka. Dále musí být poškozenému umožněno uplatnit nárok na náhradu škody. Opět není jasné, zda je možné uplatnit nárok poškozeného pod jménem utajeného svědka. Také v odsuzujícím rozsudku, kterým se poškozenému přiznává nárok na náhradu škody, musí být uvedeno, komu se tento nárok na náhradu škody přisuzuje. I v případě, že by trestní soud přistoupil na variantu, že by poškozenému byl nárok přiznán pod jeho jménem utajeného svědka, narazí snaha o úspěšnou realizaci nároku na náhradu škody na další překážku, kterou je případně vykonávací občanské řízení, ve kterém musí utajený svědek bezpodmínečně vystoupit pod svým skutečným jménem. Z tohoto hlediska by bylo vhodné, aby nárok na náhradu škody mohla za poškozeného – utajeného svědka - převzít třetí osoba, u které netrvá obava o vlastní bezpečnost, život a zdraví, resp. by ji měl převzít stát, který by škodu poškozenému kompenzoval a následně vymáhal vůči pachatelům trestné činnosti.

V neposlední řadě je potřeba zmínit nedostatečným způsobem zakotvené postavení právních zástupců svědků a poškozených. Ačkoli má každý, kdo podává vysvětlení, nárok na právní pomoc, kterou v rámci trestního řádu poskytuje advokát, oprávnění advokáta v tomto postavení jsou procesně velmi omezená a v zásadě závisí na praxi jednotlivých OČTŘ. Z tohoto hlediska by bylo vhodné, aby trestní řád explicitně řešil zastupování svědků v jednotlivých fázích trestního řízení.

V. OBCHODOVÁNÍ S LIDMI V KONTEXTU PRACOVNĚPRÁVNÍ LEGISLATIVY A LEGISLATIVY UPRAVUJÍCÍ ZAMĚŠTNANOST

V této oblasti se právní analýza zabývá rozbořem platné pracovněprávní legislativy pohledem obchodovaných osob, resp. osob ohrožených obchodem s lidmi. ČR je cílovou zemí pracovní migrace z různých částí světa, zejména Evropy a Asie. Migrující pracovníci z třetích zemí představují významnou ekonomicky aktivní skupinu na území ČR.

Studie zkoumá, zda platná pracovněprávní legislativa nepřispívá k takovým podmínkám, které fakticky mohou vést k vykořisťování v zaměstnání, či dokonce k nucené práci a obchodování s lidmi za účelem nucené práce či jiného vykořisťování. Dále se tato část textu zabývá otázkou definice nucené práce, sleduje administrativně-právní překážky v přístupu na trh práce, zabývá se otázkou kontroly v oblasti zaměstnanosti.

V.1. NUCENÁ PRÁCE A PRACOVNÍ MIGRACE

Na mezinárodní úrovni je nucená nebo povinná práce definována a zakázána Úmluvou č. 29. Článek 2 této úmluvy zahrnuje jednak pozitivní a jednak negativní vymezení nucené či povinné práce.⁶⁶ Podle výkladu Mezinárodní organizace práce (MOP) pojem „nucená práce“ zahrnuje také nucenou prostituci a sexuální vykořisťování,⁶⁷ přičemž k tomu, aby činnost byla považována za nucenou práci, se nemusí jednat o oficiální uznávanou ekonomickou aktivitu. Situace nucené práce je tak určena nikoli typem činnosti, ale vztahem mezi pracovníkem a zaměstnavatelem.⁶⁸ ČR neratifikovala ani nepodepsala žádnou z významnějších mezinárodních úmluv týkajících se migrujících pracovníků a pracovníc (např. Úmluva OSN o ochraně práv migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků z roku 1999⁶⁹, Úmluva MOP č. 97 z roku 1949⁷⁰, o migraci za prací, Úmluva MOP č. 143 z roku 1975⁷¹ o doplňujících ustanoveních týkajících se migrujících pracovníků).

Na vnitrostátní úrovni je *zákaz* nucené práce (NP) obecně zakotven v článku 9 listiny. *Pojem* nucené práce definován není. Vzhledem k článku 10 ústavy⁷² je možné apliko-

66 Pozitivně je nucená/povinná práce vymezena jako práce nebo služba, která se na *kterékoli osobě vymáhá pod pohrůzkou jakéhokoli trestu a ke které se řešená osoba nenabídl dobrovolně*. Negativní vymezení dále specifikuje takovou práci, která není považována za nucenou či povinnou, jedná se zejména o *a) práci/službu vymáhanou na základě zákonů o povinné vojenské službě pro práce ryze vojenské povahy; b) práci/službu, která tvoří součást obvyklých občanských povinností; c) práci/službu, která se na kterékoli osobě vymáhá v důsledku odsouzení soudním rozhodnutím; d) práci/službu vymáhanou v případech mimořádných okolností; e) menší obecní služby*.

67 Podrobněji viz Burčíková, P. *Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice*. La Strada ČR. Praha, 2006. 36 s. [cit. 2007-01-15]. Dostupný z WWW:<http://www.strada.cz/download/files/LS_report_CZ_20_10_06.pdf>.

68 Pouze práce za špatných pracovních podmínek nebo za nízké příjmy není znakem, na základě kterého by bylo možné dospět k závěru, že se jedná o nucenou práci.

69 UN International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families byla přijata Valným shromážděním OSN dne 18. prosince 1990, účinnosti nabyla 1. července 2007.

70 ILO's Migration for Employment Convention (Revised), 1949 (No. 97)

71 ILO's Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975 (No.143)

72 Článek 10 Ústavy České republiky: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“ Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů

vat definici obsaženou v Úmluvě MOP č. 29. Zřetelnou absenci definice nucené práce a absenci zákazu nucené práce do trestního a pracovněprávního zákonodárství by bylo třeba nahradit adekvátními legislativními změnami, kterými by ČR mimo jiné naplnila svoje mezinárodní závazky.

V.2. NOVÝ ZÁKONÍK PRÁCE A JEHO VLIV NA OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

K 1. lednu 2007 nabyl účinnosti nový zákoník práce (ZP)⁷³, který nahradil původní kodex z 60. let.⁷⁴ V současné době není možné s ohledem na krátkou dobu účinnosti zákoníku práce stanovit dopad jeho jednotlivých ustanovení do praxe, je možné pouze poukázat na některá ustanovení, která se mohou určitým způsobem promítnout (zlepšit/zhoršit) do postavení potenciálně obchodovaných osob za účelem nucené práce či do postavení osob v práci vykořisťovaných.⁷⁵ Níže jsou podrobněji zkoumána ta ustanovení, která mohou mít vliv na postavení obchodovaných osob, osob ohrožených obchodem s lidmi nebo osob vykořisťovaných v práci.

V.2.1. Smluvní volnost

Jak již bylo uvedeno, zavádí nový zákoník práce širokou smluvní volnost. Zaměstnavatel se od zákoníku práce může značným způsobem odchýlit za současného souhlasu zaměstnance. Nová právní norma sice taxativně stanoví ta ustanovení, od kterých se nelze v žádném případě odchýlit (§363 odst.2 ZP), resp. odklon je možný pouze ve prospěch zaměstnance (§ 363 odst.1 ZP), zároveň je však nutné brát v úvahu reálné možnosti jednotlivých zaměstnanců zvažít skutečnosti plynoucí jim ze zákonem velmi volně upravené pracovní smlouvy. Je možné, že zaměstnavatelé, kteří jsou z hlediska znalosti pracovního práva odborně vybaveni, budou ve vztahu k zaměstnancům ve značné výhodě. V případě cizinek a cizinců pracujících na území ČR se může smluvní volnost stát velmi problematickou vzhledem k neznalosti jazyka a právního prostředí ČR a vzhledem k celkově nejistému postavení zahraničních zaměstnanců. Zda se smluvní volnost stane výhodou nebo nevýhodou nového zákoníku práce, ukáže až praxe, event. judikáty z pracovněprávních sporů.

V.2.2. Zavedení konta pracovní doby (§ 86,87 ZP)

Konto pracovní doby je nový institut, kterým může zaměstnavatel stanovit zaměstnanci na zákonem stanovenou dobu nerovnoměrné rozvržení pracovní doby. Po celé

73 V zákoníku práce byla provedena změna východisek, na kterých pracovněprávní vztahy vzhledem k politickým a hospodářským změnám měly po roce 1989 stát. Zásada - co není povoleno, je zakázáno - byla nahrazena zásadou smluvní volnosti, zachycenou v § 2 ZP (*Práva nebo povinnosti v pracovněprávních vztazích mohou být upravena odchýlně od tohoto zákona, jestliže to tento zákon výslovně nezakazuje nebo z povahy jeho ustanovení nevyplývá, že se od něj není možné odchýlit*). V úvodních ustanoveních zákoníku práce jsou uvedena základní interpretační pravidla. Zákoník práce nově odkazuje na použití občanského zákoníku. V těch případech, kdy to zákon výslovně stanoví, vymezuje závislou činnost, účastníky pracovněprávních vztahů, smluvní typy určené k úpravě vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli aj.; zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdější předpisů.

74 Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, pozbyl účinnosti k 31.12.2006.

75 Analýza se v této části záměrně nevěnuje postavení osob nuceně či dobrovolně vykonávajících prostituci vzhledem k tomu, že prostituce nemůže být předmětem pracovněprávního vztahu (zaměstnavatel by se vystavoval obvinění z trestného činu kuplířství podle § 204 TZ či dokonce obchodování s lidmi § 232a TZ).

toto vyrovnávací období zaměstnavatel platí zaměstnanci stálou mzdu, zároveň je povinen vést jeho účet pracovní doby a účet mzdy. Pracovní směny nesmí přesáhnout 12 hodin. Rozdíly, které vzniknou po skončení vyrovnávacího období, je zaměstnavatel povinen vyrovnat.

Je možné, že konto pracovní doby povede k nerovnoměrnému zatěžování některých skupin zaměstnanců především za tím účelem, aby jim nemusela být hrazena náhrada za práci přesčas.

V.2.3. Změna výpovědních důvodů (§53, 55 ZP)

Výpověď daná zaměstnanci z důvodu závažného porušení pracovní kázně byla nahrazena důvodem *závažné porušení povinnosti vyplývajících z právních předpisů* (§55 odst. 1 písm. b) ZP), v důsledku čehož by mělo být jednodušší okamžitě zrušit pracovní poměr těm zaměstnancům, kteří řádně nevykonávají práci. Vzhledem k tomu, že *porušení povinnosti vyplývajících z právních předpisů* je velmi vágním termínem, který není legislativně definován, může dojít k jeho zneužívání zaměstnavateli.

V případě osob ze třetích zemí, které na území ČR vykonávají práci na základě povolení k zaměstnání a pobytu na základě víza nebo povolení k pobytu za účelem zaměstnání,⁷⁶ může být hrozba ukončením pracovního poměru cíleně užívána zaměstnavateli jako forma nátlaku. V případě ukončení pracovního poměru zpravidla zaniká i oprávnění k pobytu (pokud si osoba bezprostředně nenalezne nového zaměstnavatele, na kterého bude vázáno nové povolení k zaměstnání).

Při okamžitém zrušení pracovního poměru je možné se bránit žalobou. Soud může následně konstatovat, že okamžité zrušení pracovního poměru bylo motivováno snahou „zbavit“ se cizinky či cizince vykonávajícího pro zaměstnavatele práci (např. z toho důvodu, že zaměstnavatel nemá dostatek finančních prostředků na výplatu).

Osobám ze třetích zemí pracujícím na území ČR na základě povolení k zaměstnání by mělo být povoleno setrvat (a zároveň pracovat) zde prostřednictvím některého víza⁷⁷ po dobu, kdy probíhá řízení o rozhodnutí o platnosti či neplatnosti okamžitého zrušení pracovního poměru.

V.2.4. Definování závislé činnosti (§2 ZP)

V předchozím zákoníku práce zcela absentovala definice závislé činnosti, docházelo tedy k zastíraným pracovněprávním vztahům, což mohlo mít negativní důsledky pro zaměstnance.⁷⁸ V novém zákoníku práce je závislá činnost definována v § 2 odst. 4 a 5.

76 Zde uváděný problém se nevztahuje na ty osoby, které pracují na území ČR a zároveň zde pobývají z jiných než pracovních důvodů, tedy i na osoby pobývající a pracující v ČR na základě dlouhodobého pobytu za účelem ochrany či víza či dlouhodobého pobytu za účelem strpění.

77 Organizace La Strada ČR se setkala v roce 2007 s případem cizinky, která měla v úmyslu žádat o vízum strpění pobytu na území ČR (ve smyslu § 33 CZ) za účelem účasti v trestním řízení o odvolání proti rozhodnutí, kterým jí byl udělen trest vyhoštění z území ČR. Cizinecká policie předem upozornila cizinku, že jí vízum za účelem strpění nebude s největší pravděpodobností uděleno. Argumentováno bylo skutečností, že svá práva může cizinka či cizinec úspěšně hájit ze země původu, a zároveň že pro účast v řízení před soudem je pro ně možné vystavit krátkodobé vízum.

78 Nedostatečná sociální jistota pro případ nemoci nebo úrazu, neodvádění pojistného na důchodové pojištění, daňové úniky, nemožnost nárokovat dostatečnou ochranu zdraví při práci apod.

Definice závislé činnosti umožní kontrolnímu orgánu – inspektorátu práce efektivněji vykonávat kontrolu zaměstnavatelů, což v dlouhodobém horizontu může vést k zlepšení pracovních podmínek zaměstnanců, konkrétně k uzavírání regulérních pracovních poměrů místo subkontrahování jednotlivých dodavatelů činnosti.

Nový zákoník práce dále umožňuje tzv. agenturní zaměstnávání, které bylo až dosud upraveno především v zákoně o zaměstnanosti (viz kap. V.3.2).

V.2.5. Základní zásady, obecné povinnosti zaměstnavatele (§13, 14 ZP)

Nová zákonná ustanovení zakotvující základní zásady a obecné povinnosti zaměstnavatele mohou významným způsobem zlepšit pracovní podmínky cílové skupiny za předpokladu, že bude důsledně vykonávána kontrola jejich uplatňování a že se zlepšení pracovních podmínek budou zaměstnanci moci reálně domáhat u kontrolních orgánů.⁷⁹

Nový zákoník práce výslovně zaručuje každému zaměstnanci důstojnost,⁸⁰ rovné zacházení, zakotvuje zákaz diskriminace a stanoví důsledky porušení práv a povinností vyplývajících z pracovních vztahů (hlava IV., §§ 16 a 17 ZP).⁸¹ Vzhledem k tomu, že v době přijetí zákoníku práce byla předpokládána existence antidiskriminačního zákona, odkazují zákonná ustanovení na podrobnou úpravu zákazu diskriminace v jiném právním předpise, kterým měl být právě antidiskriminační zákon.⁸²

V.2.6. Písemná forma pro pracovní smlouvy a smlouvy upravující dohody konané mimo pracovní poměr

Nový zákoník práce stejně jako předchozí zákoník práce stanoví, že pracovní smlouva musí být písemná, zároveň ale nestanoví, že by ústně sjednaná pracovní smlouva byla neplatná. Je diskutabilní, zda by bylo vhodné zavést pro pracovní smlouvu obligatorní písemnou formu pod sankcí neplatnosti.

Pro případ, kdy písemná forma není obligatorní podmínkou uzavření pracovní smlouvy, vzniká pracovní poměr nastoupením zaměstnankyně či zaměstnance na

79 Podle aktuálních poznatků organizace La Strada ČR pracují inspektoráty práce, které jsou pověřeny kontrolou pracovních podmínek, jednak na základě vlastního plánu kontrol, jednak na podnět zaměstnance. Současně jsou však plánované kontroly nedostatečně zaměřené na rizikové oblasti.

80 Z hlediska zachování důstojnosti cílové skupiny je významné ustanovení § 14 ZP, které v souladu s rozhodnutím Rady 90/C/157/02 stanoví, že *výkon práv a povinností vyplývajících z pracovních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiného účastníka pracovního vztahu a nesmí být v rozporu s dobrými mravy*. Jde tedy o ustanovení, které má předcházet šikaně na pracovišti.

81 Podle ustanovení § 13 odst. 2 písm. b) ZP zaměstnavatel musí mj. zajistit rovné zacházení se zaměstnanci a dodržovat zákaz jakékoli diskriminace zaměstnanců i fyzických osob ucházejících se o zaměstnání. Jedná se o generální antidiskriminační klauzuli, která se do oprávněných zájmů osob ohrožených OSL nebo NP promítne především tím, že by neměly být diskriminovány na základě svého občanství či národnosti. Zásada nediskriminace se dále projevuje v písm. d) téhož ustanovení, podle kterého je zaměstnavatel povinen poskytovat stejnou mzdu nebo plat, popř. odměny za stejnou práci a za práci stejné hodnoty. Významným pozitivním krokem je zavedení zákazu peněžních sankcí za porušení povinností vyplývajících zaměstnanci z pracovního vztahu. Právě pro osoby vykořisťované v práci je typické, že jim jsou zaměstnavateli ukládány pokuty z fiktivních důvodů za různá porušení pracovní kázně. I nadále je možné zaměstnanci strhávat z platu/mzdy náhradu jim způsobené škody (ustanovení § 250 a násl. ZP).

82 Antidiskriminační zákon byl projednáván během let 2004-2006. V lednu 2006 byl definitivně odmítnut Senátem, v květnu 2006 senátní veto nepřehlasovala ani Poslanecká sněmovna, čímž byl návrh zákona definitivně zamítnut. V roce 2007 byl připraven nový vládní návrh zákona, který však vláda zamítla 31.5.2007.

pracoviště zaměstnavatele k výkonu práce a přidělením pracovního úkolu ze strany zaměstnavatele. Pokud později zaměstnavatel nevyplácí mzdu a neplatí povinné odvody, může se zaměstnankyně či zaměstnanec pracující v takovémto konkludentně vzniklém pracovním poměru domáhat těchto plateb vůči zaměstnavateli, pokud se jí/mu podaří prokázat, že zaměstnanecký poměr vznikl, tedy že ve prospěch zaměstnavatele a na jeho pokyn byla vykonávána nějaká práce. Pracovnice či pracovník nemusí nutně disponovat písemnou pracovní smlouvou, mělo by postačit svědectví v jiné podobě, zejména svědecké výpovědi ostatních pracovníků, vlastní dokumentace odvedené práce apod.⁸³

Pro případ obligatorní písemné pracovní smlouvy je zřejmé, že pracovník vykonávající práci na základě písemné pracovní smlouvy má v případě sporu se zaměstnavatelem o obsahu jejich pracovněprávního ujednání jasný důkaz v podobě písemného dokumentu. Samotné uzavírání smluv v písemné podobě však postavení zaměstnanců nezlepší. Musí následovat i možnost účinné kontroly a stanovení sankcí zatěžujících zaměstnavatele. Pracovní poměr totiž zakládá kromě práv a povinností spojených přímo s výkonem práce (zejm. právo zaměstnavatele na užitek z vykonané práce, právo zaměstnance na mzdu) i řadu dalších práv zaměstnance vůči zaměstnavateli. Zaměstnavatel je plátcem záloh na veřejné zdravotní pojištění, sociální pojištění, daně z příjmů. Zaměstnanci plynou právo na to, aby zaměstnavatel za něj tyto zálohy platil. V případě, že by podmínkou vzniku zaměstnaneckého poměru byla písemná forma smlouvy, mohl by později zaměstnavatel argumentovat, že pracovní poměr při jejím neuzavření nevznikl (činnost byla vykonávána například na základě smlouvy o dílo), a že tedy není povinen odvádět výše zmíněné platby. Pracovnice či pracovník by se dostali do obtížné sociální situace.

Pokud by z hlediska právní jistoty měla být zavedena obligatorní písemná forma pro pracovní smlouvu, je třeba současně zajistit, aby důsledky nenaplnění formy, tedy faktické nevzniknutí pracovního poměru nestíhaly samotného zaměstnance, který v dobré vůli vykonává určitou činnost pro zaměstnavatele. Zejména by v takovém případě mělo být legislativně ošetřeno vyplácení mzdy a placení povinných zákonných záloh plynoucích z pracovního poměru.

V.2.7. Pracovní poměr na dobu neurčitou vs. povolení k zaměstnání na maximální dobu jednoho roku

Ačkoli nový zákoník práce výslovně preferuje sjednávání pracovního poměru na dobu neurčitou (§39 ZP), pro osoby z třetích zemí je tento druh pracovního poměru zřídka kdy reálně dostupný.

Osoby z třetích zemí pracují na území ČR především na základě povolení k zaměstnání. Povolení k zaměstnání se vydává na maximální dobu jednoho roku s možností opakovaného prodloužení. Uchází-li se tyto osoby – cizinky a cizinci - o pracovní

83 Pro úplnost je třeba dodat, že z praxe organizace La Strada ČR vyplývá, že řada migrujících pracovníků a pracovníků nedisponuje platnou písemnou pracovní smlouvou, čehož zaměstnavatel využívá k tomu, že jim po vykonání práce odmítá vyplatit mzdu v celé nebo částečné výši argumentujíc absencí písemného ujednání. Zaměstnankyně a zaměstnanci nejsou schopni v řízení před soudem následně doložit skutečnost, že pro zaměstnavatele vykonávali nějakou práci také vzhledem k tomu, že neexistují svědci, kteří by byli ochotni v jejich prospěch svědčit.

místo, může dojít k tomu, že zaměstnavatel bude zvažovat jejich zaměstnání vzhledem k tomu, že není jisté, zda po roce bude takové zaměstnankyni či zaměstnanci povolení k zaměstnání prodlouženo. Zároveň může v některých případech docházet k tomu, že zaměstnavatel v důsledku rozhodnutí úřadu práce o neprodloužení povolení k zaměstnání ztratí zaměstnankyni či zaměstnance – osobu ze třetí země, a bude tak ohrožen na jeho činnost. Eventuální investice, kterou zaměstnavatel vloží do získání, zaučení a udržení zaměstnankyně či zaměstnance ze třetí země může tedy být velmi riziková. Bylo by vhodné, aby v případě, že zaměstnanec získá pracovní poměr na dobu neurčitou, bylo jeho povolení k zaměstnání a současně i povolení k dlouhodobému pobytu udělováno na delší dobu, než je v současnosti platný 1 rok, např. 5 a více let.

V.3. ZAMĚŠTNÁVÁNÍ CIZINEK A CIZINCŮ

ČR je cílovou zemí osob ze zemí EU⁸⁴ a z třetích zemí, hledajících zde pracovní uplatnění.⁸⁵ Zároveň je zřejmé, že ČR akutně postrádá zejména v některých oblastech pracovní sílu.

Nad rámec legislativní analýzy je třeba poukázat na malou informovanost osob, které usilují o získání zaměstnání v ČR. Tato neinformovanost nahrává soukromým zprostředkovatelům práce, kteří za zprostředkování zaměstnání v ČR vybírají nemalé poplatky.⁸⁶ Zprostředkovatelé disponující informacemi o situaci v oblasti zaměstnávání na území ČR přislíbí zájemci o práci vyřízení dokladů, zprostředkování povolení k zaměstnání, zprostředkování zaměstnání za určitou mzdu, ubytování apod. Posléze však často dochází k tomu, že zájemci o práci zjistí až na území ČR, že byli uvedeni v omyl, nemohou zde legálně vykonávat práci, dohodnuté podmínky práce se liší od skutečnosti, zprostředkovatel si nárokuje další poplatky apod.

Zahraniční zaměstnanost detailně upravuje zákon o zaměstnanosti (ZZam)⁸⁷ v části čtvrté – povolení k zaměstnávání cizince. Jsou to právě ustanovení zákona o zaměstnanosti, která v některých případech mohou být zneužita k vydírání a vykořisťování či mohou vytvářet prostor k tomu, aby mohli být zahraniční pracovníci a pracovnice působící na území ČR různými osobami vydírání, vykořisťování a jinak zneužívání. Jedná se zejména o :

- ☉ vázanost povolení k pobytu na území ČR na povolení k zaměstnání vůči konkrétnímu zaměstnavateli, bez možnosti pobývat na území ČR krátkodobě přechodně bez současné existence pracovního poměru pro případ ztráty nebo změny zaměstnání

84 Občané států EU a jejich rodinní příslušníci v zásadě mají stejné právní postavení jako občané ČR, proto se analýza legislativy zaměstnanosti vztahuje především na postavení migrujících osob z tzv. třetích zemí.

85 V roce 2006 bylo v ČR zaměstnáno 185 075 migrujících osob (z toho 58 466 žen). Mezi zaměstnanými převažovali občané členských států EU a EHP (116 846 zaměstnanců/35 004 žen), zastoupení byli především občané Slovenska (91 335/29 949), Polska (17 149/3 390) a Německa (2 383/404). Z třetích zemí pracovalo na území ČR celkem 61 452 osob/20 140 žen na základě platného povolení k zaměstnání (převažovali zaměstnanci z Ukrajiny 43 016/13 290, Moldavska 3 188/ 993 a Mongolska 2 637/1 592). Další 6 777 osob / 3 322 žen pracovalo na území ČR bez nutnosti pracovního povolení. Nejvíce cizinek a cizinců je zaměstnáno v Praze (62 282), Středočeském (28 958) a Plzeňském kraji (12 399). Správa služeb zaměstnanosti Ministerstva práce a sociálních věcí. *Statistická ročenka trhu práce v ČR v roce 2006*. 1. vyd. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí v Praze , 2006. 260 s.

86 Občané Vietnamu za zprostředkování práce v ČR hradí poplatek zprostředkovateli v rozmezí 6500 – 7000 USD. Podle Pechová, E. *Migrace Vietnamců do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování (Zpráva z projektu)*. Pracovní verze. listopad 2007.

87 zákon č. 235/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

- ⊗ administrativní náročnost zaměstnávání osob ze zahraničí
- ⊗ reálně obtížná změna zaměstnavatele

Je pravděpodobné, že některým skupinám osob ze zahraničí brání jejich národnost či občanství⁸⁸ v reálném přístupu na legální a transparentní trh práce, stávají se tak jednak zranitelnými, jednak přispívají k rozvoji šedé ekonomiky. Je pochopitelné, že stát stanovuje vůči cizinkám a cizincům usilujícím o práci v ČR určité podmínky. Po jejich splnění je však nutné důsledně dodržovat princip rovnosti a nediskriminace.

Zákon o zaměstnanosti mj. definuje nelegální práci (§ 5 ZZam). Ve vztahu k cizinkám a cizincům je za nelegální práci považována každá práce, kterou nevykonávají *na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy, nebo ji vykonávají v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle zákona o zaměstnanosti toto povolení k zaměstnání požadováno*. Úvodní ustanovení se pak dále promítá do úpravy postavení cizinek a cizinců, kterou zákon o zaměstnanosti dále rozpracovává.

V.3.1. Režimy zaměstnávání osob ze třetích zemí a jejich hlavní úskalí z hlediska obchodování s lidmi a nucené práce

Ačkoli jsou ustanovení zákona o zaměstnanosti, vztahující se k úpravě postavení migrantek a migrantů na českém trhu práce, v některých aspektech pochopitelná, je třeba upozornit na některé problematické momenty zákona, které podle zkušeností organizace La Strada ČR mohou přispět k výraznému zhoršení postavení osob, které přicestovaly do ČR legálně v úmyslu zde pracovat.

Legální výdělečnou činnost mohou pracovníci z třetích zemí mimo EU na území ČR v zásadě vykonávat v následujících režimech

- ⊗ cizinec ke svému zaměstnání potřebuje povolení k zaměstnání, zaměstnavatel potřebuje povolení k získávání zaměstnanců ze zahraničí (§ 89 a násl. ZZam)
- ⊗ cizinec ke svému zaměstnání potřebuje povolení k zaměstnání, ale je zaměstnatelný bez ohledu na situaci na trhu práce (§ 97 ZZam) a k jeho zaměstnání zaměstnavatel nepotřebuje povolení k získávání zaměstnanců ze zahraničí
- ⊗ cizinec ke svému zaměstnání nepotřebuje povolení k zaměstnání (§ 98 ZZam)
- ⊗ cizinec vykonává výdělečnou činnost na základě živnostenského oprávnění
- ⊗ cizinec vykonává práce, které jsou předmětem činnosti obchodní společnosti nebo družstva, jehož je členem
- ⊗ jiné případy (pracovní stáže, práce v ozbrojených sborech apod.)

⁸⁸ Pracovní poradkyně organizace La Strada ČR telefonicky kontaktovala v květnu 2007 potravinový řetězec ve prospěch klientky pocházející z Ukrajiny, pobývající na území ČR na povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území. Klientka měla zájem o pozici doplňovačky zboží. Klientka česky příliš nehovořila, rozuměla. Dále hovořila rusky a domluvila se anglicky. Personální referentkou bylo pracovní poradkyně sděleno, že občany Ukrajiny na místo avizované mj. na portálu MPSV nepřijímají.

V.3.1.1. *Cizinec vykonávající práci na základě povolení k zaměstnání*

Právě v tomto právním režimu pracuje na území ČR nejvíce osob ze třetích zemí⁸⁹ včetně těch, které se posléze mohou stát vykořisťovanými osobami. Osoby ze třetích zemí hledající práci na území ČR jsou velmi zranitelnou skupinou pracovníků. Z jedné strany jsou pod ekonomickým tlakem v důsledku situace v zemi původu, z druhé strany jsou na území ČR pololegálně nebo zcela ilegálně či svůj legální status mohou velmi jednoduše ztratit. Jsou tak často nuceni přistoupit na nevýhodné až vykořisťující podmínky ze strany zprostředkovatelů nebo zaměstnavatelů.

Hlavním problémem, který byl identifikován na základě praxe organizace La Strada ČR, je získávání povolení k zaměstnání ve smyslu § 89 ZZam, a tedy podmíněnost legálního pobytu migrujících osob na území ČR tímto povolením.

Cizinky a cizinci mohou pracovat na území ČR, pouze mají-li *platné povolení k zaměstnání a platné povolení k pobytu na území ČR* (§ 89 ZZam). K žádosti o vízum nad 90 dnů za účelem práce je nutné doložit *povolení k zaměstnání nebo v žádosti uvést číslo jednací žádosti o vydání povolení k zaměstnání* u příslušného úřadu práce (§ 31 odst. 2 CZ). O vízum za účelem zaměstnání není možné žádat na území ČR (§ 53 CZ a contrario), o udělení víza rozhoduje cizinecká policie v zákonné 120 denní lhůtě.

Na cizinky a cizince je tedy kladen ten nárok, aby si zaměstnání na území ČR hledali buď z území státu původu (což je velmi problematické a v některých případech téměř nemožné), nebo aby do ČR vcestovali na jiné než vízum za účelem zaměstnání, zde si našli zaměstnavatele, dojednali s ním zaměstnání, požádali o povolení k zaměstnání, posléze zase vycestovali, požádali o vízum za účelem zaměstnání, pobývali mimo území ČR do vydání víza a teprve po jeho udělení znovu vcestovali do ČR a začali vykonávat práci. Tento postup je pro cizinky a cizince velmi nákladný a pro osoby ze vzdálených zemí původu reálně neuskutečnitelný, obzvlášť v situaci, kdy do ČR přichází v ekonomické nouzi. Využijí proto služeb zprostředkovatele, které mohou v některých případech vést ke komerčnímu zneužívání a vykořisťování.

Složitý proces získávání povolení k zaměstnání a víza za účelem zaměstnání a nízká možnost získat relevantní informace přispívá k tomu, že mnoho osob si zaměstnání nechává zprostředkovávat agenturami. Podle zkušeností organizace La Strada ČR se často stává, že migrující pracovníce a pracovníci na území ČR přicestují na základě tzv. turistického víza a mylně se domnívají, že zde budou moci legálně pracovat, nebo (častěji), že účel tohoto víza bude možné změnit na území ČR na vízum za účelem zaměstnání.

Stává se, že zprostředkovatelé zaměstnání cizinkám a cizincům pod záminkou prodloužení víza nebo záminkou změny víza odeberou cestovní doklady. O prodloužení/změnu účelu následně nepožádají a z osob, které legálně přicestovaly na území ČR, se stávají neregulární migrantky a migranti. Tyto osoby nemohou bez právních následků (např. řízení o správním vyhoštění, event. zahájení trestního stíhání pro trestný

89 K 31. prosinci 2006 evidovaly české úřady práce 68 229 osob ze třetích zemích, z toho 61 452 osob mělo platné povolení k zaměstnání. Český statistický úřad. *Cizinci evidovaní úřady práce podle státního občanství k 31. 12. 2006*. c2007, 10.11.2007 [cit. 2007-11-15]. Dostupný z WWW: [http://czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/960034AC7D/\\$File/c05a88t.xls](http://czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/960034AC7D/$File/c05a88t.xls)

čin maření výkonu úředního rozhodnutí) opustit ČR přechodem přes státní hranici. Neregulérní migrantky a migranti mohou být následně vydírání a vykořisťování zprostředkovateli nebo dalšími osobami tím, že bude jejich nelegální pobyt oznámen cizinecké policii, která je následně ve správním řízení vyhostí. Dostávají se tak do pasti mezi státními orgány a vykořisťovateli. Proto jsou často tyto osoby nuceny vykonávat takové práce, které by dobrovolně nevykonávaly, přičemž trestem za neuposlechnutí je hrozící udání cizinecké policii. Objektivně tak lze o jejich postavení uvažovat jako o postavení ve smyslu definice nucené práce podle Úmluvy MOP 29.

V případě, že osoba pobývá na území ČR již na základě víza/povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání, zaniká jeho povolení k pobytu okamžitě se ztrátou zaměstnání vzhledem k tomu, že přestal trvat důvod udělení víza/povolení k pobytu za účelem zaměstnání. Tato osoba je tak nucena buď bezprostředně po ztrátě zaměstnání opustit území ČR, nalézt si jiné zaměstnání či změnit účel pobytu, (což je velmi nepravděpodobné).

Konkrétní povolení k zaměstnání se váže na konkrétního zaměstnavatele. V případě, že zaměstnavatel zaměstnanci ukončí pracovní poměr okamžitou výpovědí, ztrácí cizinka či cizinec okamžitě důvod k pobytu na území ČR, a pokud se mu bezprostředně nepodaří získat zaměstnavatele, který by jej zaměstnal, je nucen opustit území ČR, protože netrvá účel, za kterým bylo vízum uděleno, a hrozí mu tedy zrušení platnosti víza (§ 37 odst. 1,2 CZ), event. zahájení správního vyhoštění. Vzhledem k výše uvedenému by bylo vhodné, aby cizinky a cizinci, kteří ztratí zaměstnání (a tedy i důvod k pobytu), mohli na území setrvat po určitou dobu (např. měsíc – 6 týdnů), než si naleznou zaměstnání u jiného zaměstnavatele, a dále tak budou plnit účel pobytu.

Pracovnice či pracovník sice mohou mít více zaměstnavatelů a tedy i více povolení k zaměstnání, tedy být v situaci, kdy ztráta zaměstnání jejich legální pobyt na území ČR neovlivní, protože budou kontinuálně zaměstnáni. V praxi je však tato multizaměstnanost nerealizovatelná,⁹⁰ ztrátou zaměstnání tedy dochází i ke ztrátě důvodu pobytu.⁹¹

Jako vhodné řešení se jeví možnost absolutně nevázat povolení k pobytu na povolení k zaměstnání. V praxi by to znamenalo umožnit cizincům vstup na trh práce s ohledem na jejich kvalifikaci, oblast, ve které by žádali o povolení, a v neposlední řadě s ohledem na situaci na trhu práce. Získání zaměstnání u konkrétního zaměstnavatele by pak záviselo na schopnostech a dovednostech cizinky či cizince.

Obecně lze výše naznačené problémy uzavřít konstatováním, že pracovní migrace by měla být realizována za splnění zákonem stanovených podmínek. Tyto podmínky by však měly být natolik transparentní a splnitelné, aby je osoby poptávající zaměstnání

90 Pracovník či pracovnice, kteří by chtěli disponovat více povoleními k zaměstnání, by museli současně pracovat u dvou a více zaměstnavatelů. Mít druhé udělené povolení k zaměstnání pro případ ztráty prvního zaměstnání není možné. Zaměstnavatel je povinen oznámit úřadu práce skutečnost, že cizinka či cizinec k výkonu zaměstnání, ke kterému mu bylo uděleno pracovní povolení, nenastoupil/a. V tom okamžiku povolení k zaměstnání bude odhato. Pracovat u dvou zaměstnavatelů zároveň je velmi náročné, a vzhledem k fyzické a časové náročnosti téměř nemožné.

91 Dále je třeba zmínit i nezanedbatelnou skutečnost, že cizinec po ztrátě zaměstnání nemá reálnou možnost čerpat dávky podpory v nezaměstnanosti, ačkoli na ně přispíval zálohami na sociální zabezpečení během svého předchozího zaměstnání. Je tomu tak jednak proto, že pro setrvání na území ČR musí jeho následující zaměstnání bezprostředně navazovat (aby nepřestal trvat účel pobytu), dávky se tedy nevyplácejí (arg. §25 a 39 ZZam). Zadruhé v případě, že by se cizinec vrátil do země původu, přestane být cizincem splňujícím podmínky pro zaměstnávání ve smyslu § 3 ZZam, a nemůže se tedy stát uchazečem o zaměstnávání, resp. mu nemohou být vypláceny dávky podpory v nezaměstnanosti.

v ČR mohly řešit samostatně a nebyly tak odkázány na „pomoc“ zprostředkovatelů práce. V okamžiku, kdy by tyto osoby vstoupily do ČR, musely by jim být zajištěny stejné pracovní podmínky, jako mají čeští občané a občané Evropské unie.

Složitý proces získání povolení k zaměstnání cizince přispívá k tomu, že se tito lidé mohou jednoduchým způsobem stát neleregulárními migrantkami a migranty. A zároveň také osobami významně ohroženými nucenou/povinnou prací nebo prací ve vykořisťujících podmínkách.

- ☉ ČR tedy nejenže nechrání osoby před nucenou/povinnou prací zavedením trestní sankce, ale také zde existují legislativní podmínky, které přispívají k tomu, že je možné nucenou/povinnou práci poměrně jednoduše vymáhat.

V.3.1.2. Cizinec vykonávající výdělečnou činnost na základě živnostenského oprávnění

Část osob cizí státní příslušnosti ekonomicky aktivních na území ČR (v drtivé většině občanů Vietnamu a zhruba z jedné třetiny občanů Ukrajiny)⁹² vykonává výdělečnou činnost jako fyzická osoba na základě živnostenského oprávnění.⁹³ I tato skupina cizinek a cizinců může být zranitelná z hlediska nucené nebo vykořisťující práce.

Osoby podnikající v ČR na základě živnostenského oprávnění mohou být totiž zapojeny do tzv. klientského systému (viz kapitola V.3.2) buď jako klienti, nebo jako jejich „zaměstnanci“.⁹⁴ Nejedná se přitom o zaměstnance ve smyslu zákoníku práce, tj. mezi klientem a jeho podřízeným neexistuje pracovní smlouva a z ní vyplývající vzájemná práva a povinnosti. V klientském vztahu klient subkontrahuje další osobu na výkon určité práce, osoba tuto práci vykonává na vlastní odpovědnost jako živnostník. I nadále tu však mezi klientem a touto osobou existuje vztah nadřízenosti a podřízenosti. Nadto jsou podřízené osoby na klientovi závislé nejen z hlediska zprostředkování práce, ale nezřídka také v otázkách ubytování a pobytu. Vytváření tzv. vícenásobné závislosti je častý způsob kontroly nebo donucení v případech, které mohou naplňovat znaky nucené práce nebo obchodování s lidmi. Klient může svého postavení zneužívat, nutit podřízené osoby vykonávat práci, kterou by jinak nevykonávaly nebo kterou by nevykonávaly za daných podmínek.

Z praxe organizace La Strada ČR vyplývá, že zejména v rámci vietnamské komunity existuje poměrně mnoho rozšířených mýtů týkajících se práce, resp. podnikání, a životní úrovně v ČR. V posledních letech dochází vlivem mnoha okolností k reálnému⁹⁵

92 K 31.12.2006 bylo úřady práce evidováno celkem 67 480 pracujících Ukrajinců, z nichž bylo 21 325 držitelů živnostenského oprávnění. V rámci vietnamské komunity, která činí druhou ekonomicky nejaktivnější komunitu cizinců ze třetích zemí na území ČR, bylo úřady práce evidováno celkem 23 602 osob, z toho celých 22 910 živnostníků. *Zaměstnanost cizinců podle vybraných státních občanství 2002-2006*. Dostupné z [http://csu.statnisprava.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441252/\\$File/c05s83t.xls](http://csu.statnisprava.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441252/$File/c05s83t.xls), staženo 1.9.2007.

93 Cizinci mohou v ČR podnikat jednak jako fyzické osoby na základě živnostenského oprávnění ve smyslu zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském oprávnění, zadruhé prostřednictvím obchodních společností a jiných právnických osob především ve smyslu 513/1991 Sb., obchodního zákoníku.

94 Nejen v rámci klientského systému je živnostenské oprávnění využíváno především proto, že získat vízum/dlouhodobý pobyt za účelem podnikání je stále nepoměrně snazší než získat vízum/dlouhodobý pobyt za účelem zaměstnání.

95 V 90. letech 20. století došlo k velkému rozvoji podnikatelských aktivit Vietnamců na území ČR, podnikatelé se orientovali především na prodej oblečení a dalšího zboží v pouličních tržištích. Později přijali jednotlivé místní samosprávy opatření, která výrazně omezila zřizování tržišť na veřejných prostranstvích. Část podnikatelů se přesunula do kamenných obchodů, částečně došlo také k orientaci na nový sortiment – potraviny.

omezení skutečné podnikatelské činnosti příslušníků vietnamské komunity. Přesto do ČR i nadále přicestovávají osoby s vietnamskou státní příslušností na vízum za účelem podnikání, většinou již s dluhem přesahujícím několik desítek tisíc korun za zprostředkování víza, letenky a pobytu. Tito lidé se vzhledem k nasycenosti podnikatelského trhu zde však již nemohou uplatnit, zadlužují se v rámci komunity a jsou závislí na dalších osobách.⁹⁶ Přestože by mohli snadno řešit svoje postavení nalezením práce v zaměstnaneckém poměru,⁹⁷ platná legislativa jim do cesty klade překážku v podobě nemožnosti změnit účel víza vydaného za účelem podnikání. V případě, že by vietnamští občané, kteří do ČR přicestovali na základě víza za účelem podnikání, chtěli zde pracovat, musí požádat o vízum za účelem práce, což je možné pouze mimo území ČR. Návrat do Vietnamu je vzhledem k nákladům nereálný.

Jedinou v současnosti aplikovatelnou možností je setrvat na území ČR na základě víza za účelem podnikání, následně po roce požádat o udělení dlouhodobého pobytu za účelem podnikání (ve smyslu § 42 CZ) a posléze požádat o změnu účelu pobytu (podle § 45 CZ). Z uvedeného je patrné, že nejméně rok mohou být někteří vietnamští podnikatelé odkázáni na pomoc ostatních lidí včetně zprostředkovatelů práce. Bez víza za účelem zaměstnání nemohou tito zájemci o práci v ČR nalézt legální⁹⁸ zaměstnání, a stávají se tak osobami zranitelnými vůči nucené nebo vykořisťující práci.

Vzhledem k výše uvedenému by bylo vhodné legislativně umožnit změnu účelu víza z víza za účelem podnikání na vízum za účelem práce. Obsahem obou víz je ekonomická činnost na území ČR, která v případě, že bude vykonávána legálně, resp. v případě, že cizinci nebudou nuceni obstarávat si finanční prostředky v rámci šedivé ekonomiky, představuje i přísun financí do české ekonomiky (v podobě daní a dalších poplatků). Zavedení možnosti změny účelu víza do platné legislativy umožní podnikatelům/zaměstnancům rychle reagovat na změnu ekonomických podmínek, a uspokojovat tak poptávku po pracovní síle ze strany firem sídlících v ČR.

V.3.2. Klientský systém a agenturní zaměstnávání

Složitý postup při získávání pracovního povolení na území ČR je jeden z důvodů, který vede k tomu, že mnoho cizinek a cizinců z třetích zemí při hledání zaměstnání využívá služeb zprostředkovatelů nebo zprostředkovatelských agentur. Tyto agentury je mohou záměrně uvádět v omyl předáváním nepřesných nebo mylných informací a následně je různými způsoby manipulovat či vydírat.

Termínem klientský systém (klientura apod.) je označován systém sociálních, ekonomických a právních vazeb, které jsou charakteristické pro realizaci práce skupin některých cizinek a cizinců ze třetích zemí. Ruský termín klient neoznačuje v tomto smyslu zákazníka či recipienta služby, ale osobu, která je schopna zprostředkovat zahraniční

96 Podle informací představitele vietnamské komunity z roku 2007 se v Praze nachází v postavení bez možnosti sehnat práci, bez finančních prostředků a zcela v závislosti na pomoci ostatních osob několik tisíc Vietnamců. Podrobněji viz Pechová, E. *Migrace Vietnamců do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování (Zpráva z projektu)*. Pracovní verze. listopad 2007.

97 Zejména automobilový a lehký průmysl poptává ročně stovky zahraničních pracovníků. Využívá k tomu i přímou inzerci ve vietnamském tisku. Podrobněji viz Pechová, E. *Migrace Vietnamců do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování (Zpráva z projektu)*. Pracovní verze. listopad 2007.

98 Legální zaměstnání v tomto kontextu představuje zaměstnání, které pracovník vykonává na základě platného víza za účelem práce a platného povolení k zaměstnání, vydávaného úřadem práce.

pracovní sílu zaměstnavateli působícímu na území ČR. Zaměstnavatel platí odměnu buď přímo klientovi, který si z ní část nechává pro sebe, nebo zaměstnanci, který pak odvádí část odměny klientovi. Kromě zprostředkování zaměstnání může klient zajistit ubytování, dopravu a další služby. Klient nemusí nutně osobu, která pro něj pracuje, zneužívat, vydírat či s ní dokonce obchodovat, k takovému chování však může snadno dojít.⁹⁹

Umožnění rozvoje klientského systému lze vidět v souvislosti se zákonem o zaměstnanosti, cizineckou legislativou a dalšími právními normami v současné době platnými na území ČR, potřebě české ekonomiky zajistit dostatečné množství pracovní síly na méně kvalifikované práce, nedostatečnou kontrolou zaměstnavatelů ze strany státních orgánů a vzájemnou relativní výhodností pro všechny subjekty systému – zaměstnance (pokud nenarazí na „špatného“ klienta), klienta, zaměstnavatele i konečného recipienta zboží či služeb (díky nízké ceně).

Ve vztahu k českému zaměstnavateli plní klient roli out-sourcingové agentury, resp. dodavatele pracovní síly. K zaměstnavateli dodává určitý počet osob a je placen za odvedení určitého množství práce. Legalitou práce a pobytu jednotlivých pracovníků a pracovníků pracujících pod klientem se zaměstnavatel nezabývá, není odpovědný za pracovní podmínky osob realizujících jeho zakázku. Podle aktuálních poznatků terénního týmu organizace La Strada ČR se klientský systém často uplatňuje ve většině větších pražských nemocnic, na některých stavbách a v úklidových firmách.

Z právního hlediska je klientský systém, resp. oprávnění k pobytu jeho účastníků zajištěn buď subkontrahováním živnostníků (viz výše), nebo zakládáním obchodních společností, které mají v náplni práce realizaci především úklidových prací, stavebních prací a prací v zemědělství, a jejichž členové na území ČR tyto práce následně vykonávají.

Práce v klientském systému je také realizována některými agenturami práce ve smyslu § 58 ZZam. Agentury práce jsou významným nástrojem státní politiky zaměstnanosti, fungují na základě udělení povolení ke zprostředkování zaměstnání Ministerstvem práce a sociálních věcí (§60 ZZam). Podmínky pro získání povolení ke zprostředkování zaměstnání jsou relativně velmi mírné, a proto hojně využívané k zajištění určitých typů zaměstnání (zejména úklid). Ačkoli může být povolení ke zprostředkování zaměstnání odňato Ministerstvem práce a sociálních věcí z důvodů uvedených v § 63 odst. 2 ZZam (v případě, že agentura zprostředkovává zaměstnání *v rozporu s podmínkami pro zprostředkování zaměstnání stanovenými zákonem o zaměstnanosti nebo v rozporu s vydaným povolením ke zprostředkování zaměstnání nebo v rozporu s dobrými mraví*), kontrolu ministerstvo koná¹⁰⁰ pouze na základě podání. Podle informací dostupných organizaci La Strada ČR nebylo zatím žádné agentuře odňato povolení ke zprostředkování zaměstnání ve smyslu § 63 odst. 2, tedy pro porušení podmínek.

Ve vztahu ke kontrole na úseku zákona o zaměstnanosti by bylo vhodné legislativně zajistit povinnost Ministerstva práce a sociálních věcí v pravidelných intervalech kontrolovat činnost agentur práce. Dále by mohlo být účinné zavedení opatření směřujících k tomu, aby osoby, které si objednávají práci zajištěnou agenturami práce, nesly odpovědnost za pracovní podmínky zaměstnankyň a zaměstnanců.

99 Srov. Černík, J. *Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku. Studie pro* www.migraceonline.cz. [online]. 10. s. 2005 [cit. 2007-05-05]. Dostupný z WWW: <http://www.diskriminace.info/dp-migrace/jcernik_klientura.pdf>.

100 Telefonické sdělení referentky Ministerstva práce a sociálních věcí, podzim 2006.

V.4. KONTROLA PRACOVNÍCH PODMÍNEK A INSPEKCE PRÁCE

Na mezinárodní úrovni je inspekční činnost řešena dvěma zásadními úmluvami Mezinárodní organizace práce, z nichž ani jednu ČR dosud neratifikovala. Předně se jedná o Úmluvu č. 81 z roku 1947, o inspekci práce v průmyslu a obchodu z roku¹⁰¹, včetně protokolu z roku 1995, který rozšiřuje působnost úmluvy i na neobchodní služby. Druhou významnou úmluvou je pak Úmluva č. 129 z roku 1969, o inspekci práce v zemědělství.¹⁰² Platný zákon o inspekci práce (ZIP)¹⁰³ v zásadě vyhovuje požadavkům obou úmluv, které jsou formulovány velmi obecně.

Kontrolními orgány na úseku zaměstnanosti jsou jednak příslušné úřady práce, jednak inspektoráty práce, na nejvyšší úrovni pak Ministerstvo práce a sociálních věcí. K rozdělení kompetencí mezi úřady práce a inspektoráty došlo v souvislosti s účinností zákona o inspekci práce od 1. července 2005.

Úřadům práce je svěřena pravomoc vykonávat kontrolu v rozmezí zákona o zaměstnanosti a zákona č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele. Kromě jiného se úřady práce zaměřují na kontrolu zaměstnávání cizinců. Kontrolu provádějí úřady práce u zaměstnavatelů (fyzických i právnických osob), zprostředkovatelů i osob podnikajících, které nikoho nezaměstnávají. Kontrolní činnost je vykonávána v rámci plánovaných kontrol, na základě vlastních poznatků nebo na základě podnětu. Místně příslušný je ten úřad práce, v jehož obvodě má zaměstnavatel sídlo.

Významnou součástí pracovně právní legislativy je kontrola plnění povinností vyplývajících zaměstnavatelům z pracovněprávní legislativy. Na základě zákona o inspekci práce byl inspektorátům stanoven následující okruh (§3 ZIP) kontroly povinností vyplývajících z právních předpisů

- ☉ pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci¹⁰⁴
- ☉ upravujících pracovněprávní vztahy (zákoník práce)
- ☉ o odměňování zaměstnanců, náhradě mzdy nebo platu a náhradě výdajů zaměstnancům, s výjimkou právních předpisů o zaměstnanosti a právních předpisů o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatelů
- ☉ stanovících pracovní dobu a dobu odpočinku
- ☉ k zajištění bezpečnosti práce
- ☉ atd.

101 Convention Concerning Labour Inspection in Industry and Commerce, dostupné např. z <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>

102 Convention Concerning Labour Inspection in Agriculture, dostupné např. z <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>

103 zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, ve znění pozdějších předpisů

104 Při tvorbě nového zákoníku práce byla oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci věnována pozornost v části páté. V zákoníku práce jsou zakotvena základní vzájemná práva a povinnosti vyplývající z pracovněprávních vztahů. Dále zákoník práce odkazuje na další úpravu bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v pracovněprávních vztazích (a činnostech konaných mimo pracovněprávní vztahy) na zvláštní zákonnou úpravu, kterou je s účinností k 1. lednu 2007 zákon č. 309/2006 Sb., o zajištění dalších podmínek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Od tohoto zákona se očekává zlepšení pracovních podmínek zejména v oblasti stavebnictví.

Působnost inspektorátů práce je vymezena v § 6 ZIP. Kromě zaměstnavatelů, kteří své zaměstnance zaměstnávají nezprostředkovaně, se působnost vztahuje i na fyzické a právnické osoby, které podnikají a nikoho nezaměstnávají. V této kategorii osob jsou tedy kontrolovatelné i zprostředkovatelské agentury práce. Inspektor je vůči kontrolovaným osobám oprávněn vstupovat do objektů, zařízení a výrobních prostorů kontrolovaných osob za účelem výkonu kontroly. Zákon explicitně nestanoví, což může být v praxi problematické, zda může inspektor vstupovat do těch prostor, kde je realizována nějaká činnost, zároveň však nejsou ve vlastnictví/pronájmu kontrolované osoby. V konkrétním případě se jedná například o situaci, kdy osoby v zaměstnaneckém nebo obdobném poměru vykonávají práci na pracovišti jiného subjektu.

Zákon o inspekci práce na druhou stranu explicitně zavádí působnost inspektorátů práce vůči zadavatelům stavby, zhotovitelům, osobám, které se na stavbě podílí a koordinátorům bezpečnosti a ochrany zdraví při práci na staveništi (§6 odst.1 písm. e). Tímto ustanovením (a dalšími) reaguje zákon na potřebu zajistit bezpečnost a ochranu zdraví pracovníků ve stavebnictví, resp. na staveništi, a to proto, že práce ve stavebnictví je typická jednak vysokou smrtelnou úrazovostí, jednak množstvím subjektů, které se na této činnosti podílejí a které v případě nehody nesou odpovědnost za škodu vzniklou pracovním úrazem.

V zásadě by bylo vhodné obdobně explicitně stanovit působnost inspektorátů práce i pro ostatní průmyslová a komerční odvětví, ve kterých dochází k subkontrahování pracovníků a kde se na jednom místě vyskytuje více právních subjektů, u nichž přichází v úvahu zodpovědnost za škodu.

S ohledem na kontrolu práce a pracovních podmínek by bylo vhodné uvažovat například o zavedení podmínky účasti na veřejné zakázce, která by spočívala v prokázání skutečnosti, že uchazeč (firma) se nepodílí, resp. v minulosti nepodílela na vykořisťování osob a že u ní nepanují takové podmínky, které by k vykořisťování mohly vést.

Je pochopitelné, že národní legislativa (za současného respektování závazků plynoucích z členství ČR v EU) sleduje účel ochrany vlastního pracovního trhu a klade na zahraniční pracovníky některé oprávněné nároky a podmínky výkonu jejich práce na území. Zároveň by neměla přispívat k tomu, aby osoby usilující o získání zaměstnání na území ČR, tedy osoby vykonávající práci nebo služby především ve prospěch firem/jednotlivců působících na území ČR a osoby za normálních okolností odvádějící daně do státního rozpočtu, byly díky kombinaci složitosti zákona o zaměstnanosti, cizineckého zákona a absenci dostatečných informací vystaveni vykořisťování, vydírání a jinému zneužívání, které může dosahovat intenzity nucené práce nebo obchodování s lidmi.

VI. OBCHOD S LIDMI PERSPEKTIVOU PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

VI.1. PRÁVO NA SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ A PRAMENY PRÁVA NA SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

V této části se právní analýza věnuje komplexu právních norem, které zajišťují sociální práva¹⁰⁵ určité skupině obyvatel. Garantem těchto práv je stát.

Systém práva sociálního zabezpečení se v zásadě dá rozdělit na tři subsystémy¹⁰⁶

- ⊗ **sociální pojištění** (spočívající především v donucení subjektů něco konat pro případ nenadálé sociální situace, v poskytování dávek ze sociálního pojištění v okamžiku, kdy tato situace nastane)
- ⊗ **státní sociální podpora** (poskytování dávek ze systému sociálního pojištění)
- ⊗ **sociální pomoc, resp. péče** (řešena především formou poskytování sociálních služeb, částečně formou dávek, které ale nejsou financovány ze systému pojištění)

Sociální práva osob (občanů) jsou zakotvena na mezinárodní úrovni ve Všeobecné deklaraci lidských práv (čl. 22-25), kdy se právu na životní úroveň věnuje především čl. 25 odst. 1).¹⁰⁷

Dále jsou sociální práva zakotvena v Mezinárodním paktu o hospodářských, kulturních a sociálních právech, zejm. v článku 9, který každému zaručuje právo na *sociální zabezpečení, zahrnující v to právo na sociální pojištění*.

Právo na sociální zabezpečení je detailně upraveno úmluvami Mezinárodní organizace práce.¹⁰⁸ Oblast sociálních práv upravuje i Evropská sociální charta (ESCH)¹⁰⁹, ve znění Dodatkového protokolu.¹¹⁰

105 Sociální práva zahrnují především
právo na práci /vč. práva na vzdělání a přípravu pro povolání/
právo na uspokojivé pracovní podmínky
právo na životní úroveň
právo na rodinu
právo na sociální zabezpečení

106 TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C.H.Beck, 2002. 359 s.

107 Čl.25 Všeobecné deklarace lidských práv, *Každý má právo na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny, čítajíc v to potravu, šatstvo, bydlení, lékařskou péči a nezbytné sociální služby; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při pracovní nespůsobilosti, při ovdovění, v stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.*

108 ČR ratifikovala např. Úmluvu MOP č. 102, o sociálním zabezpečení (minimální standardy) z roku 1952, 461/1991 Sb.m.s., Úmluvu MOP č. 128 o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách z roku 1967, 416/1991 Sb.m.s., Úmluvu MOP č. 130, o zdravotní péči a dávkách v nemoci z roku 1969, 537/1990 Sb.m.s. apod.

109 Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s. o Evropské sociální chartě; Článek 12 Evropská sociální charta ukládá smluvním stranám vytvořit nebo udržovat systém sociálního zabezpečení, udržovat systém sociálního zabezpečení na dostatečné úrovni, usilovat o zkvalitnění systému sociálního zabezpečení, zajistit rovné zacházení mezi vlastními občany a občany jiných smluvních stran charty bez ohledu na jejich stěhování. V článku 13 ESCH je zakotveno právo na sociální pomoc, v článku 14 pak právo využívat sociální služby.

110 Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 15/2000 Sb.m.s. o Dodatkovém protokolu k Evropské sociální chartě; charta a protokol zakotvují kontrolní mechanismus, kterým je podávání zpráv o plnění závazků přijatých z charty Generálnímu tajemníkovi Rady Evropy podle zadání Výboru ministrů.

Vnitrostátně jsou sociální práva obecně zakotvena v Listině základních práv a svobod v článcích 30-32. Ohledně okruhu osob oprávněných ze sociálního zabezpečení opravňuje listina jednak občany (*Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele*), jednak všechny fyzické osoby pobývající na území ČR (*Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*)

Sociální práva patří k těm ústavně zaručeným právům, jejichž konkrétní provedení stanoví zákon. Jedná se zejména o:

- ☉ zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, v platném znění
- ☉ zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, v platném znění
- ☉ zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění
- ☉ zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, platném znění
- ☉ zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění
- ☉ zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění

VI.2. SPECIFIKA CÍLOVÉ SKUPINY V TÉTO ČÁSTI ANALÝZY

V této části právní analýzy je třeba se vypořádat s otázkou cílové skupiny, z jejíhož pohledu je právní analýza zpracovávána. Zatímco v oblasti trestního práva, cizineckého a azylového práva a částečně pracovněprávní legislativy se analýza věnovala obchodovaným osobám nebo osobám *ohroženým* OSL nebo nucenou prací, v části věnované sociálnímu zákonodárství se studie bude věnovat již pouze obchodovaným osobám, tedy osobám, které akutně řeší následky obchodování nebo vykořisťování v práci. Analýza se tedy bude vztahovat zejména na zjišťování toho, kdo a za jakých podmínek má přístup k sociálním službám, má nárok na dávky státní sociální podpory a dávky sociální péče.

Obchodované osoby nebo osoby ohrožené obchodem s lidmi představují heterogenní sociální skupinu – osoby se státní příslušností ČR, osoby s různým oprávněním k pobytu, neregulérní migrantky a migranty. Pro tuto cílovou skupinu je mj. typická jejich vysoká mobilita, která nezřídka kdy představuje překážku v přístupu k sociálnímu zabezpečení a k sociální péči.

Sociální zákonodárství reguluje tu oblast života osob, ve které jsou vystaveny některé z nepříznivých životních situací – sociálních událostí, kterými jsou například nemoc, nezaměstnanost, zdravotní poškození a invalidita, pracovní úraz a nemoc z povolání, stáří, mateřství, rodičovství a úmrtí živitele.¹¹¹ Právní analýza se bude detailně věnovat především otázce nezaměstnanosti a s ní související obtížné finanční situaci osob, které se staly oběťmi trestného činu obchodování s lidmi, popř. trestného činu kuplířství.

111 TRÖSTER, Petr, et al. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vyd. Praha : C.H.Beck, 2002. 359 s.

VI.3. SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ A STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA

Sociální pojištění a dávky z tohoto pojištění (čili státní sociální podpora) je konstruováno na principu solidarity a osobní odpovědnosti pro případ nenadálého zhoršení sociální situace. Poskytování dávek státní sociální podpory je upraveno zákonem o státní sociální podpoře (SSP). Většina dávek souvisí s *krytím nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby rodin*, nebo může souviset i s dalšími případnými sociálními situacemi. Testované dávky se vyměřují s ohledem na výši příjmu recipienta, netestované bez ohledu na tento příjem. Ze systému dávek sociální podpory se analýza věnuje pouze příspěvku na bydlení.¹¹²

Osoby oprávněné ze státní sociální podpory jsou definovány v ustanovení § 3 SSP. Jedná se o osoby s hlášeným trvalým pobytem na území ČR, přičemž za trvalý pobyt se považuje jakýkoli pobyt cizince na území ČR, pokud od prvního hlášení uběhlo nejméně 365 dní (nevztahuje se na žadatele o azyl). Sociální podpora občanů Evropské unie je regulována přímo použitelným Nařízením Rady EEC 1408/71 a EEC 1612/68. Dávky státní sociální podpory se tedy nevztahují na cizince, kteří se na území ČR vyskytují kratší dobu, popř. kteří pobývají na území ČR nelegálně. Dávky státní sociální podpory jsou vypláceny ze státního rozpočtu, do kterého mj. plynou daně z příjmů fyzických osob.

Je zřejmé, že legálně pracující cizinci přispívají do státního rozpočtu. Pokud však na území ČR pobývají kratší dobu než 365 dní a postihne je některá ze zákonných sociálních událostí, nemohou využít dávek státní sociální podpory. Tato skutečnost odporuje principu solidarity, na kterém funguje moderní systém sociálního zabezpečení.

Mnoho obchodovaných osob nebo osob vykořisťovaných v práci jsou zároveň neregulárními migranty (často sekundárně delegalizovanými činnostmi obchodníků s lidmi nebo vykořisťovateli). Nežřídkakdy se obchodované osoby ocitají ve velmi obtížné sociální situaci, zároveň však tato situace nemůže být řešena pomocí dávek státní sociální podpory vzhledem k jejich nelegálnímu pobytu. Tyto obchodované osoby svoji kritickou situaci mohou řešit v ideálním případě využitím sociálních služeb, popř. materiálních či finančních dávek, poskytovaných soukromými subjekty. Současně jsou však ohroženy sociálněpatologickými jevy souvisejícími s neregulární migrací (kriminalita, vykořisťování, zadlužování, zdravotní rizika atp.).

Pokud se jedná o osoby, které na území ČR legálně pracují, bylo by spravedlivé, aby i ony mohly být účastny systému dávek státní sociální podpory, a to vzhledem k tomu, že prostřednictvím daní z příjmů aktivně přispívají do státního rozpočtu. Sociální událost je přitom může potkat dříve než po 365 dnech pobytu na území. Bylo by vhodné zhodnotit, zda by se dávky státní sociální podpory neměly poskytovat za splnění zákonných podmínek i neregulárním migrantkám a migrantům jako prevence sociálněpatologických jevů.

112 Vzhledem k praktickým zkušenostem organizace La Strada ČR může analýza komentovat pouze poskytování příspěvku na bydlení.

VI.3.1. Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení patří mezi testované dávky, tj. dávky, které jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu.¹¹³ Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu.

Pokud se obchodované osoby dostanou mimo dosah svých vykořisťovatelů a nastává reálná šance, kdy by mohly žádat o příspěvek na bydlení, narážejí na překážku neexistence trvalého pobytu v místě svého skutečného bydliště. Tedy konkrétněji – osoba dlouhodobě pobývá mimo své trvalé bydliště, má nesporné náklady související s úhradou nájmu a služeb a zároveň nemá nárok na příspěvek na bydlení, protože ten se váže k místu trvalého bydliště.

Změna trvalého pobytu pro ně může být problematická jednak vzhledem k tomu, že řada obchodovaných osob má trvalé bydliště u osoby, která je obchodovala nebo vykořisťovala, jednak vzhledem ke skutečnosti, že čeští občané musí ke změně trvalého pobytu dokládat oprávnění užívat dům nebo byt, ve kterém se hlásí k trvalému pobytu, nebo písemný ověřený souhlas oprávněné osoby (vlastníka nebo nájemce nemovitosti) s ohlášením změny trvalého pobytu.¹¹⁴

Dalším praktickým problémem souvisejícím s žádostí o příspěvek na bydlení je okolnost, že k žádosti je potřeba doložit nájemní smlouvu (popř. doklad o vlastnictví bytu), doklad o výši nájemného a nákladů za plnění poskytovaná s užíváním bytu (§ 68 odst. 1 písm. g). Některé osoby mohou mít problém s obstaráním těchto dokladů.¹¹⁵

VI.4. POMOC V HMOTNÉ NOUZI

Zákonem o pomoci v hmotné nouzi (PHN)¹¹⁶ byla nově upravena oblast tzv. sociální péče.¹¹⁷

Nový systém by měl motivovat osoby s nedostatečnými příjmy, aby aktivně usilovaly o uspokojení svých životních potřeb. Zvýhodňuje ty osoby, které obstarávají své životní potřeby prací.

Zákon dále definuje hmotnou nouzi (§ 2). V zásadě jde o sociální situace spojené s objektivně nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlení a mimořádnými událostmi.

Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc.

113 Příjmy, které se ve smyslu SSP považují za *příjem rozhodný pro poskytnutí dávky*, se považují příjmy definované v ustanovení § 5 SPP. Kromě příjmů ze závislé činnosti jde dále o podporu v nezaměstnanosti, dávky nemocenského a důchodového pojištění atp.

114 K možností změny trvalého pobytu srov. zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů.

115 Za zcela praktický příklad je možné uvést situaci, kdy více osob spolu bydlí v jednom bytě, nájemní smlouva je vystavena pouze na jednu osobu odlišnou od osoby, která by eventuálně splňovala nárok na spolubydlení.

116 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

117 Termín sociální péče je na tomto místě uváděn ve smyslu nauky práva sociálního zabezpečení, nikoli ve smyslu předchozí právní úpravy, např. ve smyslu zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti.

Okruh oprávněných osob je definován v § 5 PHN. Oproti dávkám státní sociální podpory je okruh oprávněných osob ještě více zúžen.¹¹⁸ Pro příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení se jedná o osoby s trvalým pobytem na území ČR,¹¹⁹ osoby s uděleným azylem, cizince bez trvalého pobytu, kterému tato práva zaručuje mezinárodní smlouva, a občany EU a jejich rodinné příslušníky, kteří jsou na území ČR hlášeni k pobytu po dobu delší než 3 měsíce, pokud jim sociální výhody nevyplývají přímo z některého nařízení rady. K dávkám mimořádné okamžité pomoci jsou oprávněny všechny výše uvedené osoby a nadto všichni legálně pobývající cizinci.

Obdobně jako u dávek státní sociální podpory i zde by bylo vhodné rozšířit okruh oprávněných osob k dávkám pomoci v hmotné nouzi.

VI.4.1. Příspěvek na živobytí

Obchodované osoby mohou z dávek pomoci v hmotné nouzi využít zejména příspěvek na živobytí. Obdobně jako pro dávky státní sociální podpory je i pro dávky pomoci v hmotné nouzi rozhodný příjem všech společně posuzovaných osob. Na rozdíl od výše zmíněných dávek státní sociální podpory umožňuje zákon o pomoci v hmotné nouzi jednak některé společně posuzované osoby pominout (§ 8 odst. 1 PHN),¹²⁰ za druhé v případech hodných zvláštního zřetele a na žádost žadatele některou ze společně posuzovaných osob vyloučit, pokud žadatel prokáže, že s ním neužívá byt a společně s ním se nepodílí na úhradě nákladů společných potřeb. Tato ustanovení mohou být žadateli dávek pomoci v hmotné nouzi z řad obchodovaných osob úspěšně využita. Žadateli však může činit problémy povinnost prokázat, že se ostatní společně posuzované osoby nepodílejí na úhradě nákladů společných potřeb nebo společně neužívají byt.

VI.4.2. Doplatek na bydlení

Další dávkou pomoci v hmotné nouzi je doplatek na bydlení. Pomocí této dávky, vlastních příjmů a příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory řeší oprávněné osoby úhradu odůvodněných nákladů na bydlení. Doplatek na bydlení se poskytuje až poté, co byl event. poskytnut příspěvek na bydlení, a je v zásadě (s výjimkou uvedenou v § 33 věta druhá) podmíněn vznikem nároku na příspěvek na bydlení.

Obdobně jako v případě příspěvku na bydlení je nárok na doplatek na bydlení vázán na nájem nebo vlastnictví bytu. Správní orgán však může zvážit, že v případech hodných zvláštního zřetele může příspěvek na bydlení poskytnout i osobě dlouhodobě užívající jinou než nájemní formu bydlení (§33 odst. 5 HNP). Možnost tohoto správního uvážení přispívá k účinnější realizaci sociálních práv oprávněných osob. Bylo by vhodné

118 O dávky v hmotné nouzi mohou žádat pouze osoby s trvalým pobytem, pro dávky státní sociální podpory platí fikce, že trvalý pobyt na území má každý po uplynutí 365 dní jeho legálního pobytu na území ČR. Přitom o trvalý pobyt mohou cizí státní příslušníci pobývající na území žádat zpravidla až po uplynutí 5 let nepřetržitě legálního pobytu na území (s některými výjimkami, které stanoví zákon o pobytu cizinců na území České republiky a které umožňují žádat o trvalý pobyt bez předchozího nepřetržitě pobytu na území nebo po uplynutí lhůty kratší 5 let)

119 Ve smyslu zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, resp. zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

120 Z hlediska zájmů obchodovaných osob je relevantní zejména pominutí jinak společně posuzovaných osob, které jsou ve výkonu trestu (§ 3 odst. 1 písm. f)). A to především vzhledem k tomu, že jedna osoba může být jak společně posuzovanou osobou, tak vykořisťovatelem, který obchodovanou osobu obchodoval.

zvážit podmíněnost poskytnutí doplatku na bydlení vznikem nároku na příspěvek na bydlení, a to především vzhledem k výhradám, které byly vůči nároku na příspěvek na bydlení uvedeny výše (zúžený okruh oprávněných, vázanost na trvalé bydliště).

VI.4.3. Mimořádná okamžitá pomoc

Dávka mimořádné okamžité pomoci se může poskytnout v případě sociálních situací nepříznivého a mimořádného charakteru, kdy sice není osoba v hmotné nouzi, ale je účelné jí poskytnout bezprostřední pomoc. V zásadě se jedná o čtyři možné situace - osobě hrozí vážná újma na zdraví, osobu stihne vážná mimořádná událost (živelná pohroma), osoba nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky k úhradě některých specifických výdajů, osobě hrozí vzhledem k neuspokojivému sociálnímu zázemí a nedostatku finančních prostředků sociální vyloučení.¹²¹ Obchodované osoby mohou některé z těchto dávek úspěšně využít.

VI.5. SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Právo na uspokojivou životní úroveň je kromě systému dávek sociální péče a dávek státní sociální podpory zajištěno i poskytováním sociálních služeb státem nebo subjekty odlišnými od státu. Přijetím zákona o sociálních službách (ZSS)¹²² došlo k podstatné změně v oblasti poskytování sociálních služeb. Hlavním přínosem nového zákona je přesné stanovení podmínek poskytování sociálních služeb osobám, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, stanovení pravidel pro poskytování sociálních služeb a zavedení příspěvku na péči.¹²³

V souvislosti s přijetím nového zákona o sociálních službách byla přijata a novelizována řada zákonů¹²⁴ z oblasti sociálního zákonodárství. Došlo k přesunu kompetencí mezi orgány státní správy a samosprávy. Prováděcí normou je vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 505/2006 Sb. ze dne 15. listopadu 2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

VI.5.1. Dopady přijetí zákona o sociálních službách do sféry recipientů služeb

Sociální služby ve smyslu zákona o sociálních službách, tedy sociální poradenství (§37 ZSS), služby sociální péče (§§38-52 ZSS) a služby sociální prevence (§§ 53-70) jsou poskytovány oprávněnému okruhu osob (§ 4 ZSS). Těmito oprávněnými osobami jsou jednak občané ČR, jednak občané a rodinní příslušníci občanů členského státu Evropské unie (obě skupiny osob za podmínky, že jsou v ČR hlášeni k pobytu déle

121 Jedná se zejména o osoby propuštěné z výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody, osoby po ukončení léčby chorobných závislostí, osoby propuštěné ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z péstovné péče po dosažení zletilosti, osoby bez přístřeší, osoby, jejichž práva jsou ohrožena trestnou činností jiné osoby. (§2 odst. 6 ZHN)

122 zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

123 Z hlediska systematiky zákona o sociálních službách se analýza nevěnuje poskytování příspěvku na péči vzhledem k okruhu osob, kterým je poskytován, tedy osobám závislým na pomoci jiné fyzické osoby za účelem zajištění potřebné pomoci (§7 ZSS). S těmito osobami se organizace La Strada ČR v rámci své cílové skupiny nesetkává.

124 Např. zákon č.111/2006, o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 110/2006 o životním a existenčním minimu, zákon č. 114/1988 o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení atd.

než 3 měsíce) a *legálně* pobývajících cizinci. Z legálně pobývajících osob cizí státní příslušnosti se však sociální služby poskytují v celém rozsahu zákona pouze osobám s trvalým pobytem,¹²⁵ osobám s uděleným azylem¹²⁶ a cizincům, kterým sociální práva zaručuje mezinárodní smlouva.¹²⁷ V omezeném rozsahu §§ 57, 59-63 ZSS (tedy konkrétně pobytové služby v azylových domech, služby kontaktních center, krizová pomoc, služby nízkoprahových denních center, služby nízkoprahových denních center pro děti a mládež a služby poskytované v noclehárnách) se sociální služby poskytují všem legálně pobývajícím osobám cizí státní příslušnosti.

Z uvedeného vyplývá, že neregulérně pobývajícím osobám cizí státní příslušnosti se sociální služby ve smyslu zákona o sociálních službách neposkytují. Zároveň jim však poskytnuty nesporně být mohou vzhledem k neexistenci ustanovení, které by poskytování služeb neregulérně pobývajícím osobám, resp. těm, které nespádají do okruhu oprávněných osob ve smyslu § 4 ZSS, zakazovalo (arg. a contrario zákon o sociálních službách, zejména část sedmá – správní delikty).

Je zřejmé, že osoby neregulérně pobývající na území ČR patří mezi extrémně zranitelné skupiny obyvatel a opodstatněně potřebují některé sociální služby. Přitom poskytování těchto sociálních služeb (zejména sociálního poradenství, telefonické krizové pomoci, tlumočnických služeb, služeb poskytovaných v azylových domech a noclehárnách, krizové intervence, terénních programů apod.) významně přispívá k prevenci obchodování s lidmi a nucené práce a fakticky může do určité míry eliminovat negativní dopady neregulérní migrace. Je možné, že někteří poskytovatelé sociálních služeb mohou poskytnutí sociální služby odmítnout právě s ohledem na skutečnost, že osoba sociální službu žádající pobývá na území ČR nelegálně, a není tedy ze zákona explicitně oprávněna tyto služby požadovat. Bylo by praktické, aby zejména sociální poradenství a služby sociální prevence, které mají sloužit jednak k *napomáhání osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace*, a dále také zejména *chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů* (§53 ZSS), mohly být poskytovány všem osobám bez ohledu na jejich pobytový status.

VI.5.2. Dopady zákona o sociálních službách do sféry poskytovatelů služeb

Nesporným přínosem zákona o sociálních službách pro cílovou skupinu osob je zakotvení poskytování sociálních služeb především z hlediska kvality těchto služeb.

Podle zákona o sociálních službách lze *sociální služby poskytovat jen na základě oprávnění k poskytování sociálních služeb* (§ 78 ZSS s výjimkami tam stanovenými). Pokud bude subjekt poskytovat sociální službu bez oprávnění, vystavuje se sankci za spáchání správního deliktu (§ 107 odst. 1 ZSS). O registraci rozhoduje příslušný krajský úřad na základě splnění či nesplnění podmínek registrace stanovených v § 79 ZSS. V zásadě je předmětem řízení o udělení registrace otázka, zda má poskytovatel dostatečnou kvalifikaci a technické zázemí pro poskytování sociálních služeb.

125 Ve smyslu § 65 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

126 Ve smyslu zákona č. 325/1999 Sb., o azylu.

127 Např. Evropská sociální charta, č. 14/2000 Sb.m.s., zaručuje toto postavení osobám v postavení uprchlíků ve smyslu Úmluvy o právním postavení uprchlíků, č. 208/1993 Sb.

Poskytovatelé sociálních služeb jsou pak následně povinni informovat o dostupnosti, kvalitě, kapacitě a způsobu poskytování sociální služby, informovat zájemce o sociální službu o jejich právech a povinnostech, vč. event. povinnosti hradit některé sociální služby, umožňovat realizaci občanských a lidských práv při poskytování sociální služby, zpracovat vnitřní pravidla zajištění sociální služby a pro vyřizování stížností, dodržovat standardy sociálních služeb, přizpůsobovat poskytování sociálních služeb individualitě recipientů aj. (§88 ZSS).

O poskytování sociální služby je poskytovatel sociálních služeb s uživatelem povinen uzavírat smlouvu, která v zákonem stanovených případech musí být písemná (§ 91 odst. 1 ZSS).

Jako problematické se z hlediska praxe organizace La Strada ČR, která mj. poskytuje pobytovou službu v azylových bytech, jeví ustanovení § 91 odst. 4 ZSS, které ukládá uživateli povinnost předložit poskytovateli sociálních služeb před uzavřením pobytové smlouvy posudek registrujícího praktického lékaře o zdravotním stavu. Záměrem zákona pravděpodobně bylo umožnit poskytovateli oprávněně odmítnout službu z důvodu zdravotního stavu osoby, která žádá o poskytnutí pobytové služby (ve smyslu § 91 odst. 3 písm.c)). Na druhou stranu důsledné vyžadování předložení potvrzení o zdravotním stavu osoby před samotným poskytnutím pobytové služby může vést jednak k neposkytnutí služby v okamžiku, kdy oprávněně osoby pomoc v podobě pobytové služby okamžitě potřebují, jednak k sekundární viktimizaci obchodovaných osob.

Organizace La Strada ČR se velmi často setkává s případy, kdy je obchodované nebo obchodem lidmi ohrožené osoby nutné ubytovat bezprostředně v azylových bytech organizace vzhledem k tomu, že jim hrozí újma na zdraví či životě ze strany pachatelů trestné činnosti nebo vzhledem k jejich obtížné sociální situaci. K těmto situacím dochází nečástečně ve večerních či nočních hodinách, kdy není možné kontaktovat registrujícího lékaře. V těchto případech není prakticky možné vyžadovat po klientele výše uvedené potvrzení, aniž by došlo k odložení poskytnutí služby. Vzhledem k uvedenému by bylo vhodné v zákoně o sociálních službách zakotvit možnost odložit předložení potvrzení o zdravotním stavu za účelem uzavření pobytové služby na pozdější dobu (1-5 dní). Zejména s ohledem na charakter pobytové služby v azylovém bytě, která představuje východisko z akutní nouze uživatelů služeb, a dále s ohledem na fyzický a psychický stav osoby, která je povinna potvrzení o zdravotním stavu předložit.

Zákon o sociálních službách dále stanoví požadavky na výkon povolání sociálních pracovníků a pracovníků (§109 ZSS). Zákon o sociálních službách a související prováděcí dokumenty různé právní síly mají potenciál přispět k prohloubení kvality poskytování sociálních služeb.

VII. LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ ZDRAVOTNÍ PÉČE POHLEDEM OSL

Obchodované osoby vykazují akutní potřebu lékařské péče především v prvních měsících poté, co unikly z prostředí obchodování. S odstupem času se mohou obchodované osoby potýkat s chronickými přetrvávajícími potížemi různého charakteru.¹²⁸ Zdravotní následky obchodování jsou dlouhodobého, resp. trvalého rázu,¹²⁹ jedná se jednak o tělesné, jednak o psychické následky. Obchodované osoby poptávají zejména služby praktických lékařů, stomatologická ošetření, gynekologická ošetření, psychologickou a psychiatrickou pomoc.

VII.1. PŘÍSTUP K LÉKAŘSKÉ PÉČI

Zajistit přístup k lékařské péči všem osobám ukládá ČR Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (čl. 12), Evropská úmluva o ochraně základních práv a lidských svobod (čl. 11 a 12), Evropská sociální charta, která obsahuje závazek smluvních stran zajistit lékařskou pomoc všem osobám legálně pobývajícím na území smluvních států (čl. 13), a v neposlední řadě pak Úmluva MOP č.130 o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci.¹³⁰

Na vnitrostátní úrovni je právo na ochranu zdraví zakotveno v čl. 31 listiny. Právo na ochranu zdraví je garantováno každému, právo na bezplatnou zdravotní péči je garantováno občanům ČR účastným veřejného zdravotního pojištění. Meze práva na bezplatnou zdravotní péči stanoví zákon. Poskytování zdravotní péče stanoví zejména resortní zákony - zákon o péči o zdraví lidu (PZL),¹³¹ a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění (VZP),¹³² které jsou doplněny prováděcími předpisy nižší právní síly. Pojistné na všeobecné zdravotní pojištění je upraveno zákonem o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění.¹³³

Zdravotní péče je poskytována bez přímé úhrady na základě všeobecného zdravotního pojištění, bez přímé úhrady z prostředků Všeobecné zdravotní pojišťovny, bez přímé úhrady z prostředků státního rozpočtu anebo za plnou nebo částečnou úhradu.

V souvislosti s přístupem k lékařské péči je nutné upozornit na skutečnost, že někteří lékaři odmítají ošetřit osoby cizí státní příslušnosti především na základě neproplacených plateb ze strany zdravotních pojišťoven, ale i bez zjevného opodstatnění.¹³⁴

128 Srov. Zimmerman C., Hussain M., Yun K., Roche B., Morison L., Watts Ch. Stolen smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe. The London School of Hygiene & Tropical Medicine. London, 2006. 27s. [cit. 2007-05-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.lshmt.ac.uk/hpu/docs/StolenSmiles.pdf>>

129 Osmnáctiletá klientka v péči organizace La Strada ČR musela v důsledku obchodování za účelem poskytování sexuálních služeb a následného opakovaného znásilnění podstoupit nejméně dvě gynekologické operace. Při pohlavním styku bude navždy trpět bolestmi, je pravděpodobné, že nebude moci otěhotnět.

130 Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 537/1990 Sb., o sjednání Úmluvy o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci

131 zákon č. 20/1996 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

132 zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů

133 zákonem č. 592/1992, o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů

134 Jedna z klientek organizace La Strada ČR akutně poptávala praktického lékaře. Klientka byla v nejméně 2 případech odmítnuta, ačkoli v době žádosti o přijetí do lékařské péče disponovala platným průkazem pojištěnce a platným pasem s vyznačením udělení dlouhodobého pobytu za účelem ochrany.

VII.2. ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

Zdravotní péče je zpravidla zajištěna z veřejného zdravotního pojištění, které je postaveno na principu solidarity mezi nemocnými a zdravými. Z tohoto důvodu stát ukládá všeobecnou povinnost hradit pojistné na veřejné zdravotní pojištění, ze kterého jsou v případě potřeby hrazeny náklady na zdravotní potřeby ve smyslu a rozsahu § 13 ZP. Plátcem pojistného je podle §5 ZP buď stát, zaměstnavatel nebo sami pojištěnci.

Zákonné zdravotní pojištění se vztahuje na osoby pobývající na území ČR na základě trvalého pobytu nebo na osoby, které na území ČR nemají trvalý pobyt, ale jsou zaměstnanci zaměstnavatele, který má na území ČR sídlo. Osobám s trvalým pobytem je uložena povinnost hradit pojistné (§8 ZP), pokud za ně nehradí pojistné stát (§7 ZP) nebo zaměstnavatel. Pro občany členských států Evropské unie bydlících na území ČR platí, že je jim na území ČR poskytována bezplatná zdravotní péče za podmínek, za kterých je poskytována osobám české státní příslušnosti. V případě přechodného pobytu mají občané členských států nárok na neodkladnou zdravotní péči.

V zásadě bezvýjimečně povinné zdravotní pojištění významným způsobem ovlivňuje postavení obchodovaných osob, osob vykořisťovaných v práci i migrujících osob.

VII.2.1. Dopady zdravotního pojištění do oblasti pracovní migrace

Z obecného hlediska pracovní migrace vzniká závazek odvést pojistné zaměstnavateli (§5 PVZP), kdy současně odvádí pojistné, které je povinen hradit zaměstnavatel a zaměstnanec. Podle platné legislativy činí úhrnná výše pojistného 13,5% z vyměřovacího základu (úhrnu příjmu), z této částky je zaměstnavatel povinen hradit plně 2/3, zaměstnanec pak 1/3.

Náklady na povinné všeobecné zdravotní pojištění jsou objektivně vysoké. Zaměstnavatelé v některých případech mohou usilovat o to, aby se vysokým povinným platbám vyhnuli. Podle zkušeností organizace La Strada ČR může být především v oblasti stavebnictví a úklidových služeb situace řešena buď subkontrahováním jednotlivých cizinců-živnostníků nebo zaměstnáváním neregulérních migrantů.¹³⁵ V prvním případě se povinnost hradit pojistné přenáší na živnostníka, který ji však nezřídka neplní, v druhém případě není pojistné hrazeno vůbec. V případě nemoci nebo pracovního úrazu se tyto osoby ocitají v obtížné situaci. Lékařská péče sice musí být v neodkladných případech poskytnuta, zároveň je pak ale po osobě, která není účastna veřejného nebo smluvního zdravotního pojištění, požadována přímá úhrada. Mnohé z nepojištěných

135 Podle *Analýzy zdravotní péče o cizince* bylo v roce 2000 na území ČR ošetřeno celkem 47 774 cizinek a cizinců, z toho 8 619 všech občanů EU, 8 522 osob s ukrajinským občanstvím, 6 829 osob s vietnamským občanstvím. Většina z nich, kromě občanů Vietnamu, hradila náklady spojené s poskytnutím zdravotní péče v hotovosti. Nejvíce pohledávek měly české nemocnice vůči občanům Slovenska a Ukrajiny. Výzkum konstatuje, že u skupiny neregulérních migrantek a migrantů byl zaznamenán zvýšený výskyt počtu pracovních úrazů, který patrně souvisí s nedostatečnou znalostí jazyka a bezpečnostních předpisů práce, dále byl zaznamenán zvýšený výskyt některých duševních poruch, zvláště posttraumatické stresové poruchy, zvýšený výskyt nemocí souvisejících se zátěží, kterou představuje migrace, a v neposlední řadě výzkum upozorňuje i na předpokládaný výskyt některých infekčních a parazitárních onemocnění. Háva, Petr, et al. *Analýza zdravotní péče o cizince v České republice : Podpora integrace cizinců v oblasti zdravotní péče*. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy : Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2001. 182 s. Dostupný z WWW: <<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=112>>.

osob z prostředí pracovní migrace proto zdravotní péči nevyhledávají, což může vést k vážnému ohrožení jejich zdraví nebo života,¹³⁶ ale také k ohrožení veřejného zdraví.

VII.2.2. Dopady zdravotního pojištění do sféry obchodovaných osob

Obchodované osoby jsou málokdy v postavení zaměstnanců, není za ně tedy hrazeno pojistné na všeobecné zdravotní pojištění a plyne jim povinnost toto pojištění hradit samostatně. Vzhledem k tomu, že jedním z charakteristických rysů obchodování s lidmi je i omezení osobní svobody, příp. zadržování dokumentů a mzdy, obchodované osoby nezdědka nemohou své závazky vůči zdravotní pojišťovně plnit. Neplacením pojistného jim vzniká dluh vůči zdravotní pojišťovně.

V době, kdy se obchodované osoby vracejí do běžného života, jsou kromě jiného podle praktických zkušeností organizace La Strada ČR zatíženy i skutečností, že po nich zdravotní pojišťovna vymáhá dluh na platbách na veřejné zdravotní pojištění. Přitom je zřejmé, že v případě obchodovaných osob zde existují objektivní skutečnosti, které bránily tomu, aby pojištěnec mohl pojistné pravidelně platit.

V tomto místě je nutné upozornit na disproporci mezi povinnou minimální výší pojistného a penále, které činí 0,1% dlužné částky na každý kalendářní měsíc. V případě dlouhodobého obchodování nebo vykořisťování může výše penále přesáhnout výši dlužného pojistného.¹³⁷ Penále dále neustále narůstá do té doby, než je dlužné pojistné splaceno v plné výši.

Zdravotní pojišťovny dále přistupují k vymáhání svých pohledávek v exekučním řízení. Z tohoto směru se jako legislativně problematické ustanovení jeví ustanovení § 40 exekučního řádu,¹³⁸ který za exekuční titul považuje i *vykonatelné rozhodnutí orgánu veřejné správy včetně platebních výměrů, výkazů nedoplatků ve věcech daní a poplatků a jiných rozhodnutí*. Podle ustálené judikatury se za rozhodnutí orgánu veřejné správy považuje i rozhodnutí zdravotní pojišťovny. Je tedy možné, aby v zásadě komerční subjekt, který sleduje své soukromé zájmy (zájem na platbě pojistného), rozhodl v řízení podle zákona o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění a uložil povinnost pojištěnci. Je nesporné, že vzhledem k tomu, že výkaz nedoplatků, popř. platební výměr může být exekučním titulem, jedná se tedy o písemnost, která má být vzhledem k své závažnosti doručována do vlastních rukou. Zároveň je v zákonné úpravě poměrně zeslaben institut doručování ve prospěch subjektu ukládajícího povinnost. V případě neznámého pobytu plátce je možné doručit písemnost určenou do vlastních rukou veřejnou vyhláškou (§26d odst. 6 PVZP). Z legislativního hlediska by bylo vhodné alespoň posílit postavení pojištěnce v tom smyslu, že v případě jeho neznámého pobytu mu bude zřízen opatrovník (obdobně jako opatrovník pro doručování ve správním řízení, § 32 správního řádu).

136 La Strada ČR poskytla pomoc muži, který si při úrazu na stavbě zranil páteř. Vzhledem k svému neregulérnímu pobytu byl svými kolegy ošetřován doma, v důsledku čehož byl významným způsobem ohrožen jeho život.

137 Jedné z klientek organizace La Strada ČR v důsledku obchodování v oblasti sexbyznysu vznikl vůči zdravotní pojišťovně dluh ve výši několika desítek tisíc, stejně výše dosáhlo vyměřené penále. Poté, co se klientka úspěšně integrovala na trh práce a našla si zaměstnání, byla jí v rámci výkonu exekuce obstavena mzda. Pravidelně jsou jí ze mzdy strhávány splátky ve výši 3 500 Kč, na živobytí klientce zůstává maximálně 5 500 Kč. Klientka opakovaně zmiňuje, že pravděpodobně opustí zaměstnání a bude pracovat tzv. "na černo", než aby platila platby, které jí vznikly v době jejího obchodování.

138 zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů

Z praxe organizace La Strada ČR vyplývá, že problém dlužného pojistného zatěžuje především českou klientelu. Cizinky a cizinci pobývající na území ČR (kromě osob s trvalým pobytem) nemají automatickou povinnost hradit pravidelně pojistné na všeobecné zdravotní pojištění, zpravidla jsou pojištěni smluvně (komerčně), nebo nejsou pojištěni vůbec. V případě, že nejsou pojištěni a během pobytu na území ČR nepotřebují zdravotní péči, nevznikají jim vůči zdravotním pojišťovněm dluhy na pojistném, event. penále. Na druhou stranu v případě úrazu nebo nemoci jsou nepojištěné osoby cizí státní příslušnosti nuceny platit v hotovosti, popř. jim vzniká dluh přímo vůči lékaři nebo zařízení, ve kterém byly ošetřeni.

Vyvstává otázka, zda osobou povinnou odvádět pojistné na veřejné zdravotní pojištění není třetí osoba, tedy ten, kdo osoby obchoduje, resp. je nutí konat práci, která je předmětem obchodu s lidmi (poskytování sexuálních služeb, nucená práce). Problematická je především otázka charakteru smluvního vztahu mezi obchodovanými osobami a obchodovateli a otázka platnosti právního úkonu, na základě kterého byl tento smluvní vztah uzavřen.

Je-li obsahem smluvního vztahu výkon nějaké práce, je zřejmé, že mezi obchodovanými osobami, popř. osobami vykořisťovanými, a obchodníky s lidmi, popř. vykořisťovateli, existuje kvazipracovní smluvní vztah. Vždy bude záležet na konkrétní skutkové situaci, zda tento vztah bude moci být posouzen jako pracovní poměr, práce konaná na základě dohody o provedení práce¹³⁹ či smlouva o dílo. Jak již bylo uvedeno v části týkající se pracovního práva, není k platnému vzniku pracovního poměru třeba pracovní smlouvy v písemné podobě. Bude-li tedy osoba ve prospěch vykořisťovatele vykonávat činnost déle než 150 hodin za rok a pokud půjde o činnosti pravidelně se opakující na základě pokynů druhé osoby (kvazizaměstnavatele), lze mít za to, že vznikl pracovní poměr. Zaměstnavateli tedy vznikla i povinnost odvést za zaměstnance pojistné na zdravotní pojištění. Pokud je neodvede, je možné, že bude pojišťovna vymáhat dlužné pojistné na pojištěnci včetně penále, ten pak bude mít povinnost prokázat existenci pracovního poměru. Obchodované nebo vykořisťované osoby se velmi pravděpodobně dostanou do důkazní nouze vůči zaměstnavateli – vykořisťovateli, nicméně pokud se jim podaří prokázat, že v předmetné době vykonávali pro zaměstnavatele činnost, kterou je možné označit za pracovní poměr, bude zaměstnavateli uložena povinnost uhradit dlužné pojistné včetně penále a event. náhrady škody zaměstnanci.

Problematická je situace v okamžiku, kdy účelem obchodování je poskytování sexuálních služeb. Vzhledem k neexistenci zákona o provozování prostituce je obsah dohody mezi vykořisťovatelem a obchodovanou osobou nelegální (fakticky se jedná o trestný čin kuplířství na straně obchodníka), tedy se jedná o právní úkon neplatný. Obchodovaná osoba se v tomto případě, ve vztahu k povinnosti hradit dlužné pojistné, může vůči obchodníkovi domáhat maximálně náhrady škody v adhezním řízení, která jí vznikla omezením osobní svobody, a tedy znemožněním platit pojistné na všeobecné zdravotní pojištění.

139 Pro dohodu o pracovní činnosti je pod sankcí neplatnosti stanovena písemná forma.

VII.3. PŘÍSTUP K LÉKAŘSKÉ PÉČI – DLOUHODOBÝ POBYT ZA ÚČELEM OCHRANY

Novelou cizineckého zákona byl do platné legislativy zakotven dlouhodobý pobyt za účelem ochrany, který je udělován obchodovaným osobám za předpokladu, že spolupracují s OČTR a nespolupracují s pachateli trestné činnosti.

Na tyto osoby je od okamžiku poučení ve smyslu § 42e odst.2 CZ, tedy ve lhůtě na rozmyšlenou, po dobu řízení o žádosti o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany a poté, co bylo povolení k dlouhodobému pobytu vydáno, nahlíženo pro účely zdravotní péče jako na osoby, kterým bylo uděleno oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany ve smyslu zákona o dočasné ochraně cizinců.¹⁴⁰ Plátcem pojistného je tedy v jejich případě stát (§ 7 odst.1 písm. o) VZP).

Obchodovaným osobám pobývajícím na území na základě víza za účelem strpění pobytu (§ 33 CZ) je zdravotní péče hrazena stejným způsobem.

Naproti tomu obchodované osoby, kterým byl udělen výjezdni příkaz (ve smyslu § 50 CZ), pro úhradu zdravotní péče jsou odkázány na smluvní zdravotní pojištění, přímou úhradu nebo základní zdravotní péči pro případ pobytu v zařízení pro zajištění cizinců. Osoby, které chtějí opustit území ČR poté, co skončilo jejich obchodování, jsou tak oproti ostatním obětem trestného činu obchodování s lidmi znevýhodněny. S ohledem na skutečnost, že jsou to právě první 3 měsíce, během kterých se projevují ve zvýšené míře zdravotní důsledky obchodování, bylo by vhodné pokrýt období, po které zůstávají obchodované osoby v ČR na základě výjezdního příkazu státem hrazenou zdravotní péčí.

VIII. ZÁVĚR

Předkládaná analýza se věnuje postavení obchodovaných, vykořisťovaných a obchodem s lidmi ohrožených osob pobývajících na území ČR. Vychází přitom z praktických zkušeností organizace La Strada ČR.

Ve studii byla nastíněna možná legislativní řešení na různé úrovni právní síly, včetně naznačených změn jednotlivých státních politik. Analýza se zaměřila na ty oblasti legislativy, se kterými se cílová skupina a osoby poskytující cílové skupině sociální služby nejčastěji setkávají, a kde mohly tedy být identifikovány některé problematické momenty.

Text by měl sloužit jako podklad pro další diskusi nad postavením cílové skupiny, legislativních možnostech směřujících ke zlepšení její pozice a v neposlední řadě nástrojích předcházení obchodování s lidmi.

¹⁴⁰ zákon č. 221/2003, o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů

IX. PRAMENY PRÁVA

- ⊗ Convention Concerning Labour Inspection in Industry and Commerce, dostupné např. z <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>
- ⊗ Convention Concerning Labour Inspection in Agriculture, dostupné např. z <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>
- ⊗ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, CETS No.: 197, dostupné z např. z http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_E.pdf, staženo 27.9.2007
- ⊗ ILO's Migration for Employment Convention (Revised), 1949 (No. 97)
- ⊗ ILO's Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975 (No.143)
- ⊗ Nález Ústavního soudu ze dne 9. února 2006, sp.zn. III. ÚS 499/04
- ⊗ Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 19. července 2002 o boji proti obchodování s lidmi, 2002/629/SVV
- ⊗ Rozhodnutí Rady 90/C/157/02
- ⊗ Vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 165/1930 Sb., Úmluva o otroctví
- ⊗ Vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- ⊗ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 506/1990 Sb., o Úmluvě o nucené nebo povinné práci
- ⊗ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 537/1990 Sb., o sjednání Úmluvy o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci
- ⊗ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů 3, 5 a 8
- ⊗ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s, o Evropské sociální chartě
- ⊗ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 15/2000 Sb.m.s, o Dodatkovém protokolu k Evropské sociální chartě
- ⊗ UN International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families

- ⊗ Usnesení Vlády ČR č. 475 ze dne 19.5.2003. Národní politika bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. [online]. 13 s. 2003 [cit. 2007-09-05]. Dostupný z WWW: http://cz.osha.europa.eu/systems/files/politika_bozp_pdf.pdf.
- ⊗ Usnesení Vlády České republiky č. 957 ze dne 20. července 2005.

- ⊗ Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů

- ⊗ zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, pozbyl účinnosti k 31.12.2006
- ⊗ zákon č. 114/1988 o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.
- ⊗ zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském oprávnění, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 20/1996 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- ⊗ zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. 221/2003, o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů
- ⊗ zákon č. č. 235/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.
- ⊗ zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- ⊗ zákon č. 110/2006 o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.
- ⊗ zákon č.111/2006, o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.
- ⊗ zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdější předpisů

X. LITERATURA

- ⊗ A global alliance against forced labour. **Report of the Director General. 1.ed. Geneva : 2005. 87s.**
- ⊗ **Burčíková, P.** Jak dál? – Doporučení pro předcházení obchodování s lidmi a vykořisťování a pro ochranu a zlepšení postavení obchodovaných, vykořisťovaných a obchodováním a vykořisťováním ohrožených osob. **Pracovní verze. listopad 2007.**
- ⊗ **Burčíková, P.** Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice. **La Strada ČR. Praha, 2006. 36 s. [cit. 2007-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/download/files/LS_report_CZ_20_10_06.pdf>.**
- ⊗ Cizinci v České republice : Speciální stránka ČSÚ, věnovaná informacím o životě cizinců v České republice [online]. **c2006 , 7.6.2006 [cit. 2007-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/popis_aktualniho_vyvoje_nelegalni_migrace>.**
- ⊗ **ČERNÍK, Jan.** Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku. Studie pro www.migraceonline.cz. [online]. **10 s. 2005 [cit. 2007-05-05]. Dostupný z WWW: <http://www.diskriminace.info/dp-migrace/jcernik_klientura.pdf>.**
- ⊗ **ČIŽINSKÝ, Pavel.** Klientelismus a některé možnosti zapojení nevládních neziskových organizací v boji proti tomuto fenoménu. [online]. **2006 [cit. 2007-05-05]. Dostupný z WWW: <http://www.diskriminace.info/dp-migrace/klientura_navrhy_2005.phtml>.**
- ⊗ **Český statistický úřad.** Zaměstnanost cizinců podle vybraných státních občanství 2002-2006. **c2006 , 7.6.2006 [cit. 2007-01-15]. Dostupný z WWW: <[http://csu.statnisprava.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441252/\\$File/c05s83t.xls](http://csu.statnisprava.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441252/$File/c05s83t.xls)>**
- ⊗ **Český statistický úřad.** Cizinci evidovaní úřady práce podle státního občanství k 31. 12. 2006. **c2007, 10.11.2007 [cit. 2007-11-15]. Dostupný z WWW: [http://czso.cz/csu/cizinci.nsf/T/960034AC7D/\\$FILE/C05A88T.XLS](http://czso.cz/csu/cizinci.nsf/T/960034AC7D/$FILE/C05A88T.XLS)**
- ⊗ **Český statistický úřad.** Cizinci v České republice : Speciální stránka ČSÚ, věnovaná informacím o životě cizinců v České republice [online]. **c2006 , 7.6.2006 [cit. 2007-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/popis_aktualniho_vyvoje_nelegalni_migrace>.**
- ⊗ **Háva, P., et al.** Analýza zdravotní péče o cizince v České republice : Podpora integrace cizinců v oblasti zdravotní péče. **1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2001. 182 s. Dostupný z WWW: <<http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=112>>.**

- ⊗ **Jakubka, J., et al. zákoník práce**, prováděcí nařízení vlády a další související předpisy s komentářem. **1. vyd. Olomouc : Anag, 2007. 1023 s.**
- ⊗ **Jelínek, J., Hasch, K., Nováková, J., Sovák, Z.:** Trestní právo hmotné, zvláštní část. **2. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003**
- ⊗ **Ministerstvo vnitra Odbor bezpečnostní politiky.** Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období 2005-2007). **Praha, 2005. 43 s.**
Dostupný z WWW: <<http://www.mv.cz/dokument/2005/strategie.pdf>>.
- ⊗ **Ministerstvo vnitra. Odbor bezpečnostní politiky.** Obchod s lidmi : Pomoc obětem [online]. c2005 [cit. 2007-04-01]. **Dostupný z WWW: <http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=9464>.**
- ⊗ **Pechová, E.** Migrace Vietnamců do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování (Zpráva z projektu). **Pracovní verze. listopad 2007.**
- ⊗ **Správa služeb zaměstnanosti Ministerstva práce a sociálních věcí.** Statistická ročenka trhu práce v ČR v roce 2006. **1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí v Praze , 2006. 260 s.**
- ⊗ **TRÖSTER, Petr, et al.** Právo sociálního zabezpečení. **2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2002. 359 s.**
- ⊗ **Výzkumný ústav bezpečnosti práce.** Pracovní úrazovost v roce 2006. [online]. 2007 [cit. 2007-09-05]. **Dostupný z WWW: http://www.bozpinfo.cz/win/citarna/clanky/statistika_pu/statistika_pu_2006.two.html**
- ⊗ **Zimmerman C., Hussain M., Yun K., Roche B., Morison L., Watts Ch.** Stolen smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe. **The London School of Hygiene & Tropical Medicine. London, 2006. 27s. [cit. 2007-05-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.lshtm.ac.uk/hpu/docs/StolenSmiles.pdf>>**

